

HLASY

katolického spolku tiskového.

Ročník XXXIV.

ČÍSLO 4.

Z HUSITSTVÍ DO PROTESTANTISMU.

V PRAZE 1903.

Nákladem katolického spolku tiskového. — V kommissi
Cyrillo-Methodějského knihkupectví G. Francla.

Z HUSITSTVÍ

DO

PROTESTANTISMU.

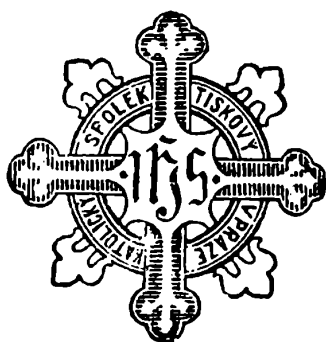
HISTORICKO-NÁBOŽENSKÁ ÚVAHA.

Píše

JIŘÍ SAHULA.

DÍL I.

Srovnání husitství s lutherstvím. — Počátky lutherství v Čechách až do pádu vlády Hlavsovy roku 1524.

V PRAZE 1903.

Cyrillo-Methodějská knihtiskárna V. Kotrba.

Poznámka spisovatelova.

V přítomném spise chceme vylíčiti zápas kališné víry s protestantstvím, v němž konečně kališnictví podlehlo. Dle potřeby bude zde přihlíženo i ke stavu církve katolické té doby, pokud do zápasu zasahovala. Kéž se nám podaří na základě pohnutých událostí století XVI. milé čtenáře dokonale poučiti, co našemu národu jest k spasení!

Husitství a protestantství se u nás příliš málo rozlišuje; a přece jest nutno aspoň v základních rysech poznati veliký rozdíl mezi oběma proudy, má-li se podstatě náboženského zápasu v XVI. století a základnímu duchu české povahy dobře porozuměti. Přítomná kniha i další pokračování se pokusí o vytríbení názorů v této příčině.

Aby čtenář poznal, pokud jsme čerpali z pramenů původních a pokud ze spisů novějších, uvádíme knihy, k nimž při spisování hlavně bylo přihlíženo. Jsou to:

1. Bartošova kronika Pražská od léta Páně 1524 až do konce léta 1530. K vydání upravil K. J. Erben V Praze 1851. Nákladem knihkupectví J. G. Kalve. Bedřich Tempský.
2. Scriptorum rerum Bohemicarum tomus III. Staří letopisové čeští od roku 1378 do 1527. Péčí a nákladem král. české Společnosti Nauk. V Praze. Písmem J. S. Pospíšila. 1829.

3. Zikmund Winter: Život církevní v Čechách. Svazek I, II. Nákl. české akademie císař. Františka Josefa pro vědy a umění. Tiskem J. Otty v Praze r. 1895, 1896.
4. Epitome historica rerum Bohemicarum. Authore Bohuslao Balbino. Pragae, Typis Universitatis Caroli-Ferdinandae. Anno MDCLXXVII.
5. P. Anton Frind: Die Kirchengeschichte Böhmens. IV. Band. Die Administratorenzeit. Prag, 1878. Verlag von F. Tempsky.
6. Arnošt Denis: Konec samostatnosti české. Přeložil Dr. Jindřich Vančura. V Praze 1893. Tiskem Aloise Wiesnera v Praze. Na skladě u Bursíka & Kohouta
7. Ernest Denis: Huss et la guerre des Hussites. Paris. E. Leroux, éditeur. — Imprimerie A. Daix 1878.
8. Dr. Karel Lev Řehák: Kde jest reformace? V Praze; tiskem a nákladem Cyrillo-Methodějské knihtiskárny V. Kotrby. 1894
9. Jednání a dopisy konsistoře katolické i utrakvistické. K vydání upravil Klement Borový, Dr. a professor theologie. V Praze. Nákladem knihkupectví I. L. Kobra 1868, 1869. Tiskem kníže arcib. knihtiskárny v Praze.
10. Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte. Von Professor Dr. J. Hergenröther. II. Bd. Freiburg im Breisgau. Herder'sche Verlags-handlung 1877.
11. Dr. Anton Gindely: Rudolf II. und seine Zeit 1600—1612 Prag. Carl Bellmann's Verlag. 1863.
12. P. Josef Svoboda: Katolická reformace a Mariánská Družina v království Českém. V Brně 1888. Tiskem a nákladem papežské knihtiskárny benediktinů rajhradských.
13. Pavla Skály ze Zhoře Historie Česká od r. 1602

- do r. 1623. K vydání upravil Karel Tieftrunk. I. díl. 1602 – 1616. V Praze. Nákladem knihkupectví I. L. Kobra 1865.
14. *Rerum Bohemicarum antiqui scriptores aliquot insignes. Joh. Dibravii episcopi Olomucensis Historiae Bohemicae commentarii.* Hanoviae, Typis Wecheliani apud Claudium. MDCII.
 15. Dr. Klement Borový: *Dějiny diecése Pražské.* Nákladem Svatojanského Dědictví a tiskem Cyrillo Methodějské knihtiskárny v Praze 1874.
 16. Dr. Klement Borový: *Antonín Brus z Mohelnice, arcibiskup Pražský.* Nákladem Dědictví sv. Prokopa. V Praze. Tiskem kníž. arcib. knihtiskárny za Rohlička a Sieverse. 1873.
 17. Dr. Klement Borový: *Martin Medek, arcibiskup Pražský.* Nákladem Dědictví sv. Prokopa. V Praze. Písmem knihtiskárny Cyrillo-Methodějské 1877.
 18. Matěj Procházka: *Život bl. Jana Sarkandra mučedníka. První díl: Dvouletý zápas náboženský v Čechách a na Moravě a konečné vítězství víry katolické.* Nákladem Dědictví sv. Cyrilla a Methodia na rok 1861. V Brně 1861. V komissí u Antonína Nitsche. Tiskem dědiců Rudolfa Rohrera.
 19. Václava Březana *Život Viléma z Rosenberka. Spisů musejních číslo XXIV.* V Praze. V komissí u Kronberggra a Řivnáče. 1847.
 20. Wáclav Wladivoj Tomek: *Dějepis města Prahy. Díl IX, X. Spisů musejních číslo LI.* V Praze. V komissí u Františka Řivnáče. 1893, 1894. Tiskem J. Otty v Praze,
 21. *Sborník historického kroužku. Majetník, nakladatel a vydavatel: Družstvo Vlast. Tiskem Cyrillo Methodějské knihtiskárny V. Kotrby. Sešit 2, 3, 5.*

22. Karel Jaromír Erben: Výbor z literatury české. Díl druhý Části I. svazek 1., 2. V Praze. Tisk Jaroslava Pospíšila.
23. Karel Jaromír Erben: Mistra Jana Husi sebrané spisy české. Díl I., II., III. V Praze 1865, 1866, 1868. Nákladem Bedřicha Tempského. Tisk Jindřicha Mercy-ho v Praze.
24. Český časopis historický. Ročník III. 1897. (Vydavatelé J. Goll a A. Rezek.) Ročník V. 1899. Ročník VII. 1901. (Vydavatelé J. Goll a Jos. Pekař.) V Praze. Majitelé a nakladatelé Bursík & Kohout.
25. Časopis musea království Českého, z roku 1879, 1880.

I. Husité neodporovali Římu tak prudce jako protestanté.

Dvoje sektářství zásad různorodých na sebe v Čechách na počátku století XVI. narazilo; stará víra husitská chátřala povážlivě, nesplnivši nikterak nadějí, které do ní byly skládány. Církev kališná (husitská) měla dle vůle svých průkopníků a duchovních vůdců býti zdrojem umravnění jak kněžstva tak lidu; zatím však dospěla právěho opaku. Brzy umlkla nadšená hesla reformací, a husitství zprkenělo v šosácký formalismus, který nebyl nijak schopen oživit náboženské nadšení dob minulých. Svou rozpačitostí a nedůsledností si husitství kopalo samo hrob. Když utkvělo konečně v ustáleném tvaru, úzkostlivě husité dbali o to, aby se vždy podávala svátost pod obojí laikům, dále aby i nemluvnata Krista Pána pod obojí způsobou přijímala. Kališníci zle vytýkali církvi katolické, že těchto zvláštností při své praxi nedbá; častěji se vyslovovali, že jest katolická církev kacířskou. Ale na druhé straně téměř při všem přihlíželi k obyčejům katolickým a uznávali stále, že kališní čekanci kněžství potřebují nutně posvěcení biskupů řádných,

katolických, mají-li v skutku kněžími se státi. Ano prosili často co nejpokorněji katolických biskupů za svaté oleje potřebné ke křtu a k poslednímu pomazání. V tom ovšem zajisté patrna nedůslednost; Čechové se ani zcela od církve neodtrhli, ani se k ní beze všech výsad zcela připojiti nechtěli. A kde byl ten mravní obrát, pro nějž zpočátku tolik horováno? Husitství v svých důsledcích, svou pochybenou taktikou reformační *vrhlo národ do větší mravní bídy, než jaká byla krátce před Husem*. Husitství stárlo až příliš rychle, a zkáza mu připravována od vlastních již před vystoupením Lutherovým. Co prospělo, že duchovní vůdcové husitští žárlivě střežili starobylé zásady, jestliže v národě k nim úcta ochladla? Nedivme se, že již první náraz protestantství se dodělal v Čechách značného výsledku; stará víra husitská, nemajíc dostatek nezištných a uvědomělých zastanců, couvala krok za krokem před lačným přívalem protestantství! Od vlastních byla odhazována víra domácí a oblibu nacházelo vyznání cizí, *které svými zásadami bylo s husitstvím v rozporu rozhodném*.

Přechod z husitství do protestantství nelze nijak zváti snahou po doplnění a zdokonalení víry staré; máme-li na zřeteli dějiny a program obojího hnutí náboženského, musíme přiznati, že uvádění víry nové bylo zapřením a násilným odkopnutím víry kališné. Přechodem ke katolictví by byla kališná víra změněna jen nepatrně; v lůně církve obecné jí kynulo zdokonalení, jež mohlo býti k cíli přivedeno bez násilnosti. Leč protestantství bylo výsměchem zásad jak katolických, tak kališných. Nesmyslem by bylo klásti husitství zcela po bok protestantismu; *český rozkol se od německého značně rozchází svým počátkem, povahou*

i rozvojem. Že se husité i protestanté postavili na odpor stolici apoštolské, tím ještě není řečeno, že by obojí sektáři ustrojili kladná pravidla věrouky své stejně. Různé útoky na autoritu se dějí opět z různých hledisek a příčin.

Zdržme se chvíli při nejpatrnějších rozdílech husitství a protestantství. Předně se tažme, kde sluší hledati jádro husitství. Některé zdivočilé sekty v prvním kvasu husitství povstalé nelze ovšem považovati za rázovité představitele české církve. Ani sami Táboři nemohou nám sloužiti za základ, chceme-li o jádru husitství mluvit. Za to jest pravda, že při posudku o husitství třeba hlavní zřetel obrátiti na husity mírné, jež známe pode jménem *kališníků*. Tito byli hlavními představiteli snah husitských. Předčili počtem svým značně nad sekty jiné a naposledy soustředili pod svou organizaci i většinu přívrženců sekt ostatních.

Táboři se ovšem na jistý čas těšili veliké politické moci, před níž se i strana kališná třásla. Jen strach však bránil kališníkům, že hned neschystali vášnivcům tábořským záhubu. Mnozí lidé jak z nižších vrstev, tak ze šlechty vstoupili ve svaz s Táboři jen ze strachu před násilím nebo z prospěchářství osobního. Věrouta tábořská budila u každého střízlivějšího husity veliký odpor. Ani Žižka nesouhlasil s bludařstvím Táborů, ač byl jejich politickým vůdcem. Střeštěnost kněží tábořských často ho rozhněvala. Hledati v Tábořích stěžejný bod husitství a vychvalovati je jako nejlepší husitské reformátory, bylo by pro národ náš potupou. Vždyť sami kališníci s hnusem sledovali jejich boření a pálení a jen z nouze na čas s nimi drželi;*) konečně se proti Tábořům

*) Srv. Denis: Huss et la guerre des Hussites, 353, 360.

spojili s katolíky nejen českými, ale i německými, a po bitvě u Lipan se radovali, že zhynulo „ono shromáždění lotrů“. Doba ta, v které Táboři měli pro českou reformaci význam nepopěrný, jest jen kratším článkem dějin husitství; znamená dobu zmatku, kdy husitství ještě neutkvělo na svém posledním, ustáleném tvaru. Mějme tedy při srovnání husitství s protestantstvím na zřeteli v první řadě zásady kališné, jež měly delší trvání a větší přízeň v národě než program tábořský.

V tom ovšem jest význačná podobnost husitství s protestantstvím, že se oba proudy stavěly proti autoritě Říma a církevních sněmů; odpor ten však jak svou povahou, tak silou svou značně se u strany obojí liší. Odpor kališníků byl veden s jistou rozpačitostí; husité projeví častěji ochotu přistoupiti k církvi, vymínující si některé výsady. Již před vojenským útokem Sigmundovým byli náchylni k smíru; jednali v tom směru hned po vítězné bitvě na Vítkově znova. I za dalších vítězných bojů jednáno o jednotu horlivě jak přímo, tak prostřednictvím Sigmundovým, až konečně došlo k památnému jednání s koncilem basilejským.

I po skončení sněmu tohoto smlouvání stále obnovováno. Zda chtěli nauku katolickou zcela libovolně přetvořiti? Toho se báli; chtěli pevně držeti dekréty prvních sněmů církevních, odvolávali se na tradici (ústní podání) a později i na sněm basilejský. Dokonce i proti názvu „husitů“ protestovali leckdy, provolávající, že „jsú Čechové věrní synové církve Boží.“ *) Při vyjednávání o sjednocení ovšem chtěli spíše poučovati než po-

*) Dr. Ant. Lenz; Petra Chelčického učení o sedmeře svátostí, 2.

učení přijímati; měli mylné pojmy o právu církevním staletími stvrzeném; poněkud v jiném světle chtěli viděti pravomoc hierarchie (svatovlády) než katolíci a nechtěli uznati jalovost důvodů svých v příčině té; věřili naivně v bezvadnost své umravňující taktiky, a přijímání pod obojí považováno od většiny za věc k spáse nevyhnutelnou.

Církev se důvodně strachovala, aby schválením snah kališných nepodepřela zúmyslně některé věroučné odchylky, třebaš jich mnoho nebylo. Husitství stalo se po prvním kvasu celkem hnutím dosti střízlivým; proud kališný měl ve svém středu dosti mnoho mužů rozvážných; zkušenost naučila mnohé opatrnosti.

Několik radikálnějších duchovních vůdců ovšem spíše otvíralo cestu sektářství než spojení s církví na velikou škodu národa celého a na pohoršení ciziny. Rokycana na př. nevěřil v spásu přijímajících pod jednou a vyjádřil se, že by raději zemřel bez těla Páně vůbec, než by přijímal před smrtí pod jednou způsobou toliko.*) Tak tvrdošíjnými však nebyli husité všichni, ač se v nových obyčejích konečně ustálili. *Zkrátka husitský vzdor byl jednak jednostranný, jednak rozpačitý.* I radikálnější kališníci pracovali stále k tomu cíli, aby shoda s Římem nastala. Nechtěli sice z rukou pustiti své zvláštnosti, ale v prosbách za přijetí do církve obecné neustávali; chtěli býti *privilegovanými údy církve.*

Za to protestantský vzdor zaráží svou nevázanou vyzývavostí; lomcoval téměř vším, co mělo nátěr katolictví. Protestanté chtěli rozmetati do základu starobylou budovu, vztyčenou na skále

**) Jar. Goll v Časopise česk. Musea 1879, 65.

Petrově. „Bůh vás naplní záštím proti papeži,“ tak volal Luther ke svým stoupencům. Jeho boj proti stolici římské byl téměř šílený; revolucionář s pochutí tvrdil: „Morovou ranou byl jsem ti, papeži, za živa, umíraje, budu smrtí tvou.“*) Protestanté nechtěli do hrobu uložit pouze starobylou církevní organizaci, jež má nepopěrný střed a hlavu v náměstku Petrově; bořili celou církevní věrouku zcela lehkomyšlně, nic na to nedbajíce, že nejučenější a svatí představitelé církve prvoční mluví ve svých spisech proti nim. Nebyli tak úzkostliví jako husité, kteří svým traktátům náboženským hleděli dodati váhy nejen citováním Písma, ale i sv. Otcův. Luther sám se neučinil nijak sluhou a rozvážným vykladačem Písma; naopak stal se samozvaně jeho pánem. Jeho náboženské traktáty jsou v křiklavém rozporu i se zcela jasnými místy bible.

První průkopník husitství měl ovšem s Lutherem velmi mnoho podobného, ač v bezúhonnosti života nad ním vysoko stál. Jen nesmyslně brojil proti některým článkům na samém Písmě svatém založeným; leč ve svém kritisování věrouky se neodvážil tak daleko kráčet jako Luther; vždyť Hus i všech sedm svátostí uznával. *A pak musíme míti na zřeteli, že husitství vykvašené a vyhráněné mělo zcela jinou podobu, než jak je Hus míti chtěl. Ani jeden mistr pražský po smrti Husově neučil tak, jako upálený mistr. I osobní přátelé Husovi šli svou cestou. Mistr Příbram a jiní dokonce dokazovali přesvědčivě ze svatých Otců, že jest nutno stolce papežského poslouchati.**)*

*) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 204. — Hergenröther: Kirchengeschichte II, 295.

**) Srv. Erben: Výbor z literatury české, I. 426.

Leč ráz protestantství byl daleko pevněji spjat s Lutherem samým než ustálená forma husitství s Husem. Lutherovi bylo dopřáno nejen revoluční heslo vydati; on mohl delší dobu přihlížeti k organizaci církve nové, a ti, kteří mu při tom pomáhali, brali na sebe odpovědnost i za všechny přemahaty Lutherovy; znali je dobře.

Smrt Husova, jak řečeno, vlastně přetrhla u většiny národa pokroky dalšího novotářství a upevnění jich. Jakmile první výbuchy vášně po smrti Husově v Čechách poněkud utichly, již se blížilo jádro kališnictví krok za krokem stále více k zásadám konservativním, katolickým. Ideální husité stáli o skutečný mravní obrod a zkušenost je stále více nutila k poznání, že nejen při věrouce, ale i při mravní reformaci jest potřebí k zásadám konservativním přihlížeti, aby nová budova nebyla stavěna na písku. Šlechta česká tehdy o mravní obrod církve ovšem příliš málo dbala; *ji šlo hlavně o zabrání duchovenských statků.* Ale přece nutno vyznati, že duchovní vůdcové lidu českého viděli v umravnění hlavní cíl husitského hnutí. Protestanté však brzy dokázali, že o mravní obrod církve nijak nestojí; ani se tím netajili. Kdyby byli chtěli provést nápravu mravů, nebyli by mohli za svého vůdce považovati Luthera, jehož zhýralý život byl v křiklavém rozporu s životem apoštolů a s desaterem vůbec. Luther vůbec desatero zavrhl jako věc „kacířskou“, kterou nemá býti svědomí křesťanů poutáno. *) Nejen kališníci, ale i Táboři jednak upřímně, jednak aspoň pro formu provolávali za své heslo nápravu mravů. Lutheráni však nepokrytě dávali na jevo, že jest jim náprava mravů věcí zcela vedlejší. Jejich čin-

*) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 212.

nost byla pravým opakem reformace; nikdo nemůže říci, že by v pravém slova smyslu bylo protestantství pokračováním husitství. Poměr husitské revoluce k německé vystihneme asi tak, jestliže řekneme, že vzdor husitský byl nanejvýš příkladem a povzbuzením, nikoli však podkladem vzpoury německé. Tužby novotářských aristokratů byly ovšem celkem u obou stran stejné. České i německé panstvo číhalo lačným okem na statky duchovenské, které chtělo v revoluci církevní zabrat. Pánové husitští i protestantští až příliš patrně ukazovali, proč vlastně byli najednou nadšeni „reformační horlivostí“. Starali se o „reformaci“ potud, pokud něco pro jejich kapsy vynášela; zda bude reformace ta očistou, na tom jim pramálo záleželo. Přiblíždíme-li však k duchovním vůdcům vzpoury obojí, nesmíme nikterak husitství s protestantstvím směšovati a prohlašovati proud německý za důsledné pokračování proudu českého.

Jestliže husitské názory připravily poněkud půdu následní bezohledné zvůli německé vůbec, *stalo se to pouze nepřímo*. Otřáslo-li totiž husitství poněkud autoritou stolce papežského, platilo toto faktum jen pro země naše, poněvadž oblas jeho v sousedních zemích lehce utichl. Konkordáty (smlouvy), kteréž uzavřely jednotlivé státy s Římem v XV. století na neprospěch církevní moci, byly by přišly k místu i bez husitské revoluce; byly smutným sice, ale přirozeným důsledkem minulé mdloby papežské rozkolem papežským přivedené. Půda k dalšímu boji proti hierarchii byla též dále v Německu krok za krokem připravována, aniž se v této přípravě čerpala přímá posila z minulé revoluce české. — Revoluce německá nenavazovala ve své přípravě

na zásady husitské, leda že německé panstvo mělo před očima v husitech povzbuzení k zabrání církevního jmění.

Ještě krátce před vystoupením Lutherovým platil Čech Němci třebas i nábožensky lhostejnému za ohyzdného kacíře, jemuž se ani jménem nepotupnějším nijak nekřivdí. Luther sám s počátku husity zle odsuzoval; pak ovšem z příčin politických obrátil. Sami husité, u kterých dosud láska k vlastnímu vyznání zcela nevyhasla, dokazovali, že *protestantství jest živlem husitství nepřátelským*. Zbytky pravověrných kališníků se zvedaly k mocnému odporu, když protestantství jejich půdu počalo zabírat. Ideálnější husité nechtěli vydati protestantům v pospas ani mrtvolu své církve, ač viděli, že církev ta již nikdy nevznítí v národě žár zbožnosti bývalé. Protestantství jim bylo náboženstvím cizím, „hostinským“.

Ti husité, kteří se houfně k protestantství přidávali, jakmile do Čech noha Lutherových náhončí vkročila, byli většinou lidmi nábožensky lhostejnými, jichž prvním heslem byl svět. Praví kališníci však dobře cítili, že duchu husitství bude více odpovídati přestup ke katolictví než k protestantství. — Odmítavost ke kurii (dvoru papežskému) nenáležela k podstatě utrakvismu. Představitelé husitství ještě za trvání koncilu kostnického pomýšleli na smír s papežem, který bude zvolen, a s nově zvoleným Martinem V. hned po té vyjednávali.

Lžireformace německá však více času věnovala svému záští proti papeži, než kladné práci. Pokud protestanté necítili pod nohama pevné půdy, tenkrát ovšem vcházeli ještě s církví v jednání. Leč toto jednání mělo pouze získati času k většímu rozvinutí fysických sil. Když pak pro-

testanté mohli doufati, že jejich vojenská moc může s výsledkem čeliti konservativcům, přestali se smlouvati a ukázali pravou barvu. Luther se nechtěl k sněmu církevnímu vůbec dostaviti a povzbuzoval své nohsledy, aby koncilu vůbec neobesílali. Usiloval o protisněm, kdež by knížata (jeho patronové) vedli hlavní slovo.*) Protestanté se snažili dokonce sněm katolický rozprášiti; zkrátka, zřejmě dokazovali, že si nepřejí, aby se stará církev zreformovala a s novým osvěžením sil plnila úkol Kristem jí svěřený; katolická církev i s nenáviděným papežem musila dle jejich přání klesnouti v ssutiny; na jejich troskách pak zřídí protestanté církev novou dle chuti vlastní. — Kdyby se bylo podařilo koncilu kostnickému a basilejskému vydati tolik úspěšných, v pravdě reformačních dekrétů, jako sestaveno na sněmu tridentském, *jistě by si byly získaly koncily u mnohých husitů úctu hlubokou.* Co nebylo možno před sto lety, stalo se nyní. Leč protestanté pozorovali s netajenou zlobou, že se církev probouzí k reformaci, že spěje k mravnímu obrodu vlastními silami a že život její není nikterak podlomen. Jestliže byl u husitů odpor proti kurii nikoli příčinou, ale toliko důsledkem reformačních náběhů, tak naopak byl u protestantů vzdor nutným předpokladem kroků dalších; s ním protestantství prospívalo a padalo. Snad i čeští radikální Táboři byli spíše uschopněni vejíti ve smír s církví než protestanté; měli-li své nesmyslné vrtochy, aspoň tolik učinili, že s ostatními husity spěchali k smlouvání do Basileje.

Husité tvrdívali na smírcích sjezdech, že se proti nim nemělo se strany církve ostře vystupo-

*) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 206.

vati, a nepravili tak zcela neprávem. *) Katolíci viděli v husitech vesměs „zatvrzelé kacíře“ a dle toho proti nim vystupovali. Osudné nedorozumění svádělo je ke krokům drsným; pro výstřednosti Táborů touženo do husitů vůbec a chmurné kacírství tábořské připisováno husitským Čechům vesměs. **) Zatím však byl mezi kališníky a Tábořsky rozdíl ohromný; kališníci ani s tím z počátku nechtěli souhlasiti, když pokročili Táboři z obrany k útokům odvetným, jež prováděny v sousedních zemích. ***) Leč časté politické spojení kališníků s bratrstvem tábořským svádělo lehce cizince k doměnce, že obě strany jsou za jedno i ve věrouce. Proto takový hněv proti husitům vůbec, ač tito častěji se hotovili ke smlouvání než katolíci. Leč protestanství nemohlo nikterak naříkati na přílišnou přísnost církve, ač stokrát spíše zasloužilo trestu než husitství. Ano církev zacházela s lutheránstvím jako s rozmazleným děckem a dožila se za to vděku prabíděného. Veliký věru rozdíl vidíme v této příčině mezi obojím hnutím. Husité byli dosti poddajní i tehdy, když v nich viděla kurie skutečné nepřátele a dle toho k nim se chovala; za to si protestanté nevšíмали v ničem otcovských, ba prosebných domluv, jež k nim z Říma docházely. †)

Kdyby byli věděli představitelé první husitské generace, že se rozvaliny církve jejich stanou velmi úrodnou půdou pro bujení bludařství takového, jakým bylo protestantství, snad by byli všichni bez ohrad vstoupili v úplné poslušenství církve.

*) Srv.: Český časop. historický, VII, 9, 142.

**) Srv.: Vavřinec z Březové u Emlera, 403.

***) Srv. Denis: Huss et la guerre des Hussites 358, 360.

†) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 206.

II. Protestantství a husitství zkvetlo na půdě rozdílné.

Všimněme si ještě pozorněji, na jaké půdě vykvetl obojí rozkol a které hlavně živly revoluci církevní na obou stranách udržovaly. Husovi bylo vynaložiti na zfanatisování lidu dosti námahy; Luther rozkřesal jiskru revoluce téměř bračkou. — Onen si musil namnoze půdu k svým snahám upravovati sám, tento měl již půdu zky-přenou zcela. Hus zpracovával davy, které vynikaly většinou zbožností a upíraly své zraky se zálibou na neporušený, příkladný stav církve prvotní. Kdo chtěl býti těmto duším vůdcem, musil vynikati aspoň na venek mravní bezúhon-ností. Vždyť právě církevní nekázeň působila tehdy v Čechách pohoršlivě; *takový charakter, jakým byl Luther, nebyl by u nás tehdy pořídil ničeho*. A ani Hus by nebyl snadno zviklal český národ v jeho zásadách konservativních, kdyby byl nenalezl podpory v rozličných zvláštních okolno-stech. Král a panstvo mu přáli, poněvadž jim Hus odkazoval jak církevní statky, tak dohled na církevní správu; arcibiskup Zbyněk nebyl mužem prozíravým a důvěřoval Husovi příliš dlouho. Stav církve byl tehdy vskutku velice pokleslý, takže mravokárce rád byl slyšen; nad to k sobě upoutával rodáky úspěšně svými vlasteneckými snahami. *) Hle, a při těch všech výhodách mu bylo potřebí práce značné, aby vyšinul nábožen-ský cit národa z kolejí dosavadních. Tuhý boj podstoupil nejen s Němci, ale i s nejčelnějšími rodáky na fakultě bohoslovecké. Když počal bro-

*) V. Tomek: Jan Žižka, 14. Helfert: Mistr Jan Hus, 185. Denis: Huss et la guerre., 107.

jiti proti odpustkům Jana XXIII., rozhodla *tehdy již česká* universita proti Husovi samému, že jest potřebí papeži prokazovati poslušnost.

Luther však nemusil dlouho pracovati, aby náboženskou revoluci rozpoutal. Již při jeho narození chovala říše německá v sobě zárodky příští revoluce, jež se nedaly nijak podceňovati; narodil se zkrátka v době „modernější“ než Hus a *přišel k hotovému*. Hus přetvořoval v své žáky lidi takového druhu, kterým před tím ani nenapadlo na jakýkoliv rozkol pomysleti. V Německu bylo naopak; tam byly již před vystoupením Lutherovým celé řady jizlivých lidí, kterým bylo pod panstvím Říma nepohodlné. Čekáno jen, kdo se odváží postavititi se v čelo chystané revoluce církevní; nový vůdce neměl býti tak ředitelem, jako spíše nástrojem a tlumočníkem současného vření. Kdyby byl Luther jevil tehdy zcela takový charakter jako Hus, sotva by býval uznán za představitele nového hnutí, které mělo v plánu nikoli reformaci v pravém slova smyslu, ale převrat politický a rozvrat dosavadní věrouky a církevní organisace. — Ač Luther vystupoval proti katolíkům velice pánovitě, stal se na druhé straně loutkou svých příznivců. Jednou z hlavních opor byli Lutherovi humanisté (učenci zabývající se studiem spisovatelů řeckých a římských). Studium pohanských literatur ovšem nebylo samo v sobě žádným zlem; snahy humanistické našly právě v papežích podporu největší. Leč nyní se odměňovali humanisté církvi za její mecenášství příliš nevděčně; hledaliť ve spisech pohanských filosofů pravdy hlubší, než jaké byly uloženy v Písmu sv. Ty názory, které nejvýtečnější duchové na rozhraní pohanství s křesťanstvím rázně zavrhlí, byly vynášeny nyní od humanistů nad evangelium.

Zpyšnělí učenci s pohrdáním počali pohlížeti na prosté pravdy Kristovy; s úsměškem mluvili o křesťanské scholastické filosofii a upravovali tak půdu pro náboženskou lhostejnost. I z nejvážnějších pravd křesťanských si ztropili humanisté leckdy posměch. A tito snad měli čekati na skutečného reformátora, který přivede zásady církve apoštolské ke skutečnému uplatnění? Zajisté, takovíto spojenci člověku rozvážnému Lutheru jako skutečného reformátora doporučovati nemohli.

Intelligence byla vlastně v příčině kladného náboženství lhostejna! Nutno míti na mysli, že tehdy i mnohé kláštery přepjaté holdovaly humanismu a sledovaly spíše cíle světské, než čisté náboženské, a tak se duchu církve odcizovaly. I takové kláštery byly pak vydatnou oporou Lutherových snah a nemohly si přát, aby se církev zreformovala po apoštolsku. Mezi duchovenstvem podřízeným a vyšším panovalo veliké napjetí. Pokročilá a zpupná věda hrozila odtržením od církve vždy více a živila náboženskou anarchii. A těmto živlům ochotně podávala ruku hamižná šlechta, doufajíc nabýti z církevních převratů užiteků největších; vypočítavá politika její hrála vlastně v utvrzení nového proudu hlavní úlohu. *) *Šlechtou Luther stál a klesal.* Co bude souditi o novém hnutí nevolnický lid, na to se Luther příliš ohlížeti nemusil.

Za to u husitství bylo jinak; tehdy v Čechách živel demokratický měl ještě svou sílu; jeho souhlas byl nutný, jestliže měl Hus vůbec něco poříditi. Lid český tehdy měl přec značnou samostatnost v pořádání záležitostí vlastních, a tím měl i vliv na politiku. **) Selské hromady byly mno-

*) Srv. Hergenröther: Kirchengeschichte II, 240—2.

**) Srv. Časopis česk. Musea 1872, 138.

hému pánovi trnem v očích. Měl-li tedy rozmach husitský nabýti skutečného důrazu, byl nutný dobrovolný souhlas vrstev nejnižších. A Hus souhlasem lidu více získal, než přízní vrtkavé šlechty. Přistoupení šlechty k husitismu pouze revoluci zdůraznilo, ale šlechta německá rozhodla o lutherství jako živel nejdůležitější, poněvadž byla živlem nejmocnějším.

I když šlechta husitská opouštěla ze strachu prapor svých souvěrců a k Sigmundovi se přidávala, vytrvaly vrstvy nižší ve vzdoru, jsouce si vědomy své síly. Co tedy husitský proud hlavně byl udržován lidem, závisel úspěch vzdoru Luthe-rova na šlechtě a částečně na intelligenci německé. Hus zvolil své východiště v kapli Betlemské a později triumfoval mezi prostým lidem v jižních Čechách; na universtě se mu valně nedařilo, jakmile někteří učení přátelé poznali, že se ocítil na půdě mimocírkevní. Za to Luther našel na universitě wittenberské pevnou baštu ochrannou. *Čím byl Husovi český venkov a Betlem, tím byl Lutherovi Wittenberg.* Charakteristická to věc pro poznání povahy hnutí obojího. Demokratický živel se zmohl v husitství k rozkvětu až brozivému. Samo panstvo, sousedící s Tábořem, sklánělo dlouho šíje před tábořskými hejtmany a neodvažovalo se vykořeniti náhle tu nauku, která kázala „všecky lidi v důstojenstvích vyvýšené jako výstavky podřezati.“ *) A tento bod snah tábořských čelil přec hlavně proti šlechtě.

Naproti tomu jest dobře známo, jak dopadli sedláci němečtí, když se odvážili ve jménu reformace setřásti se sebe jho panstva; krvavou exekucí splatili v patách smělost svou. Pánové lutherští s jejich snahami učinili krátký proces.

*) Winter: Život církevní v Čechách, 18.

Zkrátka, jest jisto, že v reformaci české zaujímal lid zcela důležitější stanovisko než v revoluci německé. Již z toho zřejmo, v kterém táboře míněna reformace upřímněji. O skutečnou, ideální reformaci se nezasazovalo upřímně ani panstvo české ani německé. Na které straně tedy šlechta hrála důležitější roli, tam bylo více vypočítavosti a neupřímnosti.

Husité kladli naděje do vůdce bezúhonného, třebaš nevynikal zvláštním důvtipem; za to šlechtě německé a tamní vrtošivé intelligenci se hodil za hlavu výhradně obratný intrikán, jenž by i Písma mohl zneužívat na omluvu a ospravedlnění hříchů a svévole svých stoupenců. A Luther se vůli svých stoupenců nezpronevěřil. I samu epištolu sv. Jakuba vyloučil Luther z Písma, aby přátelé jeho neměli před očima vážné kárání skutků svých. Tato epištola byla ovšem Lutherovi velice odporná, poněvadž porážela jeho nauku o ospravedlnění z víry. Vlastním příkladem dokazoval Luther znamenitě, že není třeba dobrých skutků ke spáse, že není potřebí k získání nebes onoho pokorného mravného sebezáporu, jaký vidíme na životě Spasitelově. *)

Hus naopak na mravní obrod kladl důraz; v přílišné horkokrevnosti chtěl, aby se církev vrátila do tvaru církve apoštolské bez ohledu na přítomné sociální poměry a její vývoj. Lutherovi se naproti tomu ráz prvotní církve nelíbil. Sám oné přepamatné doby ani dobře neznal a také se tím mnoho netajil; tolik ovšem věděl přece, že první křesťané souhlasně uznávali víru bez skutků za mrtvou a ke spáse nepostačující. A v takovýchto názorech své stoupence odchovati nechtěl. Jednal

*) Srv. Hergenröther: Kirchengeschichte II. 253.

ovšem pouze důsledně, když nazval desatero „kacířstvím“, které nemá poutati „svobodné“ svědomí křesťana.

Hus proti kněžskému bezženství nevystupoval; na čistotě Husově neshledána žádná poskvrna. Podobně i husitští kněží byli zavazováni k coelibátu; v té příčině chtěli jíti husité zcela s církví. Nevíme, kolik by byl získal Hus stoupenců v Čechách z řad kněžstva, kdyby se byl oženil; jistě by to bylo způsobilo veliké rozhořčení. I tehdy, když již církev kališná byla na pokraji zkázy a kněžstvo její bylo znemravnělé, stíhala konsistoř kališná neúprosně ženaté kněze, pokud se dalo.*)

Za to protestanté překonali lehce rozpaky svědomí. Luther sám proti coelibátu kněžskému úsilovně bojoval, pobízeje odpadající mnichy k ženitbě jak slovem tak příkladem; pojal bez dlouhých rozpaků za ženu Kateřinu z Bory, jež bývala dříve jeptiškou, a ještě jinými mnohými skutky dosvědčil, jak nejen coelibátem, ale i šestým přikázáním vůbec pohrdá. Sám prohlásil, že i tři ženy najednou měl. Filip, landkrabě hessenský, naléhal na Luthera, aby mu dovolil vedle dosud žijící manželky pojeti „Zufrau“ (druhou choť); setká-li se přání jeho s odporem, přestane prý Luthera podporovati. Luther svolil a za to obdržel od Filipa dary;**)

z toho patrně, co vše musil Luther podstoupiti, aby si na sebe mocné tohoto světa nepohněval, a čím nástrojem byl. „Reformátor“ se rád potuloval po krčmách, na loutnu tam hrával i v rouchu řeholním!***)

Dá se tedy

*) Mnoho dokladů poskytují akta konsistoře kališné, vydaná Klementem Borovým.

**) Hergenröther: Kirchengeschichte II, 272. K. L. Řehák: Kde jest reformace? 192, 193—5, 208—9.

***) Řehák, tamtéž, 195.

snad srovnati dobře povaha Husova s Lutherovou? Husovy dobré vlastnosti se často na vzdory církvi přemrštěně vychvalují, jakoby snad žádný schopnější mravokárce tehdy v církvi nebýval. A přece důkladná úvaha o životě kteréhokoli světce katolického nás poučí, co vše Husovi chybělo k dokonalé křesťanské svatosti. Leč tolik jest jisto přece, že by byl Hus nikdy Luthera za svého přítele neuznal, že by se byl s nevolí odvrátil od takového charakteru, jakým byl Luther.

Hus ještě ze žaláře kostnického napomínal své stoupence, aby si z jeho poklesků některých nebrali příkladu. Luther žil s rodinou svou naopak v přepychu a okázalosti. Zabral pro sebe bohatý klášter a od magistrátu wittenberského přijímal tučné dary. Magistrát rád dával, poněvadž to městu vrchovatě nahradili studenti, na universitu wittenberskou houfně se sbíhající. Od kurfiřta bral doktor Luther ročně 200 dukátů přídavku od svého sňatku. Ze svého velikého jmění strojl nákladné hostiny, hostě postupně celé zástupy uprchlých mnichů a jeptišek; když pak mu poplatníci zabraného kláštera odpírali platiti vysokou činži, světskou mocí je k tomu doháněl. Při hostinách přebral leckdy až do onemocnění.

Pověstné jsou jeho „Tischreden“ (stolní řeči), jež při hostinách pronášel. Tyto řeči, zaznamenané společníkem jeho Janem Aurifabrem, vynikají sice břitkým vtipem, leč obsahují zároveň tolik kluzkých vět, že až do r. 1891 bylo jejich šíření v Rakousku úředně zakázáno.*)

Nebudeme tratiti času výpočtem dalších skvrn, jež lpěly na charakteru Lutharově. Stačí vědět,

*) Řehák, tamtéž, 196—198.

že ani v theorii ani v praxi svým příkladem Luther k obrodu mravnímu nepřispěl ničím. Již r. 1521 zbožný císař německý, pozoruje při sjezdu obou protivných táborů Lutherovu drzost a prchlivost, prohlásil s důvodem: *„Tento člověk by ze mne kacíře nikdy neudělal.“* Samozvanému oprávcí platilo ještě tak za nejčernější hřích „povyšování papeže“, ač pýcha jeho samého neznala mezí. Doktor vydával „bully“, vylučoval ze své církve, v dopisech psal o sobě jako papež, píše „my“ místo „já“. Měl své „kollegium kardinálské“; napodoboval preláty, nose košili kolem krku červeně lemovanou a udílel i slavné „audience“.) Kde byla u Luthera ta jednoduchost, s jakou vystupoval nejen Hus, ale i jeho stoupenci? A Táboři hnali svou prostotu až do výstředností.

Luther vystupoval vždy pánovitě a drsně. Hus ovšem též nešetřil výrazy neomalenými; leč přece často podléhal jemným dojmům, a v Kostnici několikráte se u něho ukázala i náklonnost k odvolání scestných myšlenek. Jednoho kardinála, který mu vlídně domlouval, aby se sněmu podrobil, nazýval svým otcem. Před svým upálením se loučil tklivě s vlastním svým žalobcem, Štěpánem z Pálče, a plačky ho objímal.**)

Mnohé výstřednosti, jichž se byl v Čechách proti církvi dopustil, na sněmu sám litoval. Když byl ještě v Čechách, vedl si proti církvi ovšem málo šetrněji než Luther, leč v Kostnici vystoupily přece na povrch některé světlé stránky jeho povahy, kterých Luther neměl. Srdce doktorovo bylo ledem nepřístupným zcela.

Luther užíval ve své polemice s papeži tak

*) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 197.

**) Dr. A. Lenz: Učení mistra Jana Husi, 827.

sprostých nadávek, že mnohé nelze ani opakovati. Dle něho měli odpůrcové jeho vdáblené, prodáblené a naddáblené rouhavé srdce a huby lživé; papež jest apoštolem ďáblův a otcem sodomitů; nazýval též římské velepastýře prohnánymi taškáři a vrahy naplněnými nejhoršími ďábly v pekle. Vyzýval císaře a pány, aby tehdejší bezúhonné a příkladné papeže a kardinály (kteří se skutečně o reformaci účinně starali) „i s celou holotou jejich do moře vehnali a utopili; anebo jim jakožto rouhačům jazyky týlem vytrhali a řadou na šibenici je přibili“.) To jest jen slabá ukázka krasomluvy Lutherovy.

I švýcarského lžireformátora Zwingliho zatracoval do pekla, že nechtěl zpívati dle jeho noty; nazval ho antikristem, proti němuž jest prý i papež andělem světla. Vystupoval proti jinověrcům jako neomylný neústupně, ač dle slov německého dějepisce Hergenröthra ve 24 letech čtrnáctkrát své „přesvědčení“ změnil **) Toť osud každého bludaře, že upadá v boji proti církevní nauce do protimluvů; ani Hus nebyl výjimkou. Za to však Hus nebyl přece tak duševně rozerván, aby viděl jako Luther všude ďábla, který ho chce o život připravit.

Luther upadal do pověry až směšné, a ozval-li se v něm někdy hlas svědomí, volající k návratu a nápravě, nazýval to vždy pokušením ďáblovým. ***) Hus se ozval proti odpustkům v té době, když jich bylo zneužíváno k účelům světským; Luther však počal proti nim bouřiti, když byly vyhlášeny k účelu církevnímu. Oba při tom zbloudili vážně

*) Hnusnější ještě nadávky uvádí Dr. Rebák v díle: Kde jest reformace? na str. 206—7, 236—7.

**) Hergenröther: Kirchengeschichte II. 306

***) Hergenröther: Kirchengeschichte II, 307.

u víře; otázka odpustková oběma byla vlastně na venek východiskem další revoluce. Koho však spíše lze při tomto kroku omluviti? Hus se stavěl proti politice papeže nehodného, který vlastně ani zákonným papežem nebyl; *při tom bohužel upadl do bludařství zcela patrného*. Leč Lutherův vzdor byl daleko vyzývavějším, povážíme-li, že doktor vedl boj proti papežům reformy upřímně dbalým a zákonitým; zápasil s papeži těmi, kteří církvi schystali zdárný obrod, a stavěl se i proti zbožnému císaři Karlovi. Za Husa byla mdloba církve větší než za Luthera; tomuto by byla došla snadno látka, kdyby byl hledal těžiště svých útoků v kárání mravního pohoršení. A pak v této příčině by byla mohla církev málokterému bludaři takým právem říci jako Lutherovi: „Lékaři, starej se sám o své vlastní zhojení.“

Na poli mravokárném zkrátka by nebyly Lutherovi triumfy vykvetly; vždyť jeho přívrženci ho měli vlastně proto rádi, že nad jejich hříchy přimhouřil obě oči.

Luther si tedy dobýval laciných vavříků v porážení církevních tradic, Hus hlavně bouřením proti zlořádům; přestřelovali oba, ale každý v poněkud rozdílném směru, jak naznačeno.

III. Rozdílná náboženská činnost husitův a protestantů.

„Jaký pastýř, takové stádo,“ zní pořekadlo církevní. Již z dřívějšího poněkud patrné, že nejen Hus a Luther, ale i stoupenci obou ukazují povahu značně rozdílnou.

Proudy, které vyšinuly Luthera na povrch

jako „oprávce“ a které jeho vzdor zabezpečily, byly převážnou většinou kalné. *Proto ovšem nechceme tvrditi, že postrádali ideálního snažení všichni ti, kteří Lutherovi na vějičku sedli. Někteří byli k Lutherovi přilákáni mylnými představami o povaze a záměrech Lutherových; takoví však po lepších zkušenostech prapor doktorův opouštěli.*

Jako se však líbilo Lutherovým stoupencům boření katolických dogmat, tak si pamatovali přátelé Husovi hlavně to, co mistr proti znemravenění kázal; *snahy jeho umravňovací více stopovány než odchylky věroučné.*

Když došla do Čech zpráva o upálení Husově, vznikaly bouře hlavně pro domněnku, že byl Hus utracen pouze pro brojení proti zlořádkům. Koncil kostnický se sice několika listy pápám zaslanými bránil, ale šlechta se nepostarala, aby na základě dopisů těch poučila lid o pravdě. Pánové raději poháněli revoluci ku předu tam, kde dosud byla mdlá; pracovali tak ovšem ve vlastní prospěch, chtějíce v chystané bouři konečně konfiskaci statků provésti. Nesprávný názor o soudcích kostnických tak koloval v Čechách dále, ač sám Jeroným Pražský, přítel Husův, v jednom dopise vyznal, že byl Hus utracen pro odchylné názory věroučné. Proto ty bouřlivé scény, že církev dle mínění Čechů odsoudila Husa jako oprávce mravů.*) Patrně tedy, co hlavně stoupenci mistrovi ve vůdci svém viděti chtěli; jak daleko odbočil od učení církve, jakou podobu má jeho věroučná soustava, s tím si mnoho hlavy nelámali. *Toliko to bylo věci vskutku hroživou a*

*) Vavřinec z Březové u Emlera, 332. Palacký: Dějiny III, I, 256.

neblahou, že důvěra v autoritu Říma byla otřesena; zajisté se tím otevřela brána volná k dalším nebezpečným krokům na poli dogmatiky, zvláště u lidu prostého. A vskutku, když hranice kostnická dodoutnala, prováděli mnozí fanatikové mezi lidem s úspěchem bludařské rejdy, až se utvořila zorganizovaná sekta táborská. Ale věrouka její Husova učení za podklad neměla.

Tu se však universitní mistři, mezi nimi i osobní přátelé Husovi, stavěli mužně proti proudu, jenž měl trvale přetrhnouti pouto mezi Římem a českými pokrokáři; většina národa šla s nimi. Mistři však nezahájili též svůj boj na základě spisů Husových; spíše řídili svůj protitlak dosavadní věroukou katolické církve. *Ani tito tedy nezkoumali úzkostlivě, zda jdou dle učení Husova*

Patrně tedy, jaký malý vliv měla Husova věrouka jak na lid, tak na inteligenci.

Hus se vyjádřil na př., že jest kacířem ten, kdo učí něco proti Písmu sv. *) Leč již r. 1417 mistři dokazovali fanatickým kněžím, že není Písmo jediným pramenem víry. R. 1418 vydány proti výstředníkům 23 články, které svědčily, že kališníkům sluší spíše název pravověrných než bludařů. Hus by byl nazval redaktory článků těch zpátečníky.

Ostatně když bylo zaváděno podávání pod obojí, strhl se mezi husity samými spor, zda tato novota jest přípustná. Rovněž ani podávání nemluvňatům nevešlo ve zvyk bez takového sporu. *Čtyři články husitské byly poprvé redigovány pod nátlakem Táborů; a přece při opatrnosti kališníků docíleno toho, že narážely články ty na věrouku katolickou jen nepřímo.*

*) Proti knězi kuchmistrovi, u Erbena, 243.

Nad to někteří z čelných představitelů kališnictví se opatrně střežli i před těmi některými novotami, které s církevní věroukou samou neměly vůbec co činiti.*) Na př. mistr Křištán s Petrem z Mladenovic a s jinými kněžími v ničem se nechtěl od církve rozcházeti kromě přijímání pod obojí.

Když počali někteří kališní kněží při mši sv. čísti epištolu a evangelium v jazyce českém, vznikal proti tomu odpor u husitkých kněží jiných. Ač pražské artikule zapovídaly kněžím světská panování, vytýkali mnozí, že uchvácení kněžského jmění jest svatokrádeží atd. **)

To vše dokazuje, že kališníci byli schopni sjednocení s církví. Ovšem byly i mezi nimi živly radikálnější, jichž duší byl Rokycana. Ale jestliže se Rokycanovci chápali vytrvale vůdčího kormidla, a národ spíše od církve vzdalovali, než k ní přiváděli, nedalo se ještě dle toho souditi, že lid kališný sám jest pro novoty tak roznícen jako radikálnější vůdcové sami. Časem se ovšem nová některá pravidla vžila v krev, když vůdcové tato za nevyhnutelná stále prohlašovali; leč delší dobu byl lid poddajný a vážnému slovu přístupný přece.

Ukázalo se to, když po smlouvách jihlavských počal řídit cíkev českou šlechetný biskup Filibert; tento bývalý člen sněmu basilejského dbal bedlivě o to, aby Čechové ve všem věřili stejně s církví. A jeho snahy se dařily; tu a tam se ozval nespokojený výkřik kališných horlivců, ale odpor proti biskupvi slábl přes oposiční agitaci Rokycanovců. Smrtí Filibertovou zdárný pochod ten ovšem utrpěl značně; brzy po té nabyl

*) Srv. Winter: Život církevní v Čechách, 16. Tomek: Dějepis města Prahy IV, 93.

**) Tomek: Dějepis města Prahy IV, 365.

Rokycana opět vlivu, národ spíše vzdaluje než přibližuje k Římu. A přes to byla stále mezi kališníky strana, která byla ochotna mnoho obětovati, jen aby ji Řím ve spojení přijal. A ačkoli Rokycanovci zuby nehty se drželi svých některých zvláštností, přece i oni stále o mír vyjednávali.

Rozpačitost, s jakou se kališníci proti církvi stavěli, vrhá na jejich povahu dobré světlo; nechtěli zabřednouti do svévole náboženské a nemínili zcela důvěřovati rozumu vlastnímu. Kdyby se byl proud husitský řídil zcela dle povahy Husovy, pak ovšem Čechové zabředli mnohem dále od cesty pravdy. Leč husitství Husa samého zmizelo hned s jeho životem a v *Čechách zavládly poměry zcela jiné, než jak si je Hus představoval.*

Pozorujme nyní, jak vystupoval pod dohledem Lutherovým proud protestantský. Věrouka sama byla, jak již dotčeno, v zásadním sporu nejen s katolictvím, ale i s husitstvím. Kališníci na př. měli nejsv. Svátost v největší úctě. Jejich úcta k Tělu a Krvi Páně přecházela někdy až v blouznění; s největší nábožností obcovali mši svaté. Právě oddanost k této svátosti byla pramenem jejich zbytečného strachu, zda se pod jednou nepřijímá kuse, jen na polo.

Luther ovšem zavedl též přijímání pod obojí; snažil se tak zavděčiti se utrakvistům, aby spíše k praporu jeho přistoupili. V názoru však o podstatě této svátosti se od kališníků líšil a jen vzdor proti Zwinglimu (který mu počal církev tříštiti) jej zdržoval, že neprohlásil večeři Páně za požívání obyčejného pokrmu a nápoje. To, co měli husité za korunu své bohoslužby, považoval Luther za věc zcela vedlejší, řka, že jest přijímání toliko „zárukou, že jsme občané Boží.“ Jak „svě-

domitě“ pátral, zda se přece ve své víře o koruně katolické bohoslužby nemýlí, to poznáváme z jeho výroku: „Kdyby sněm (církevní) dovolil přijímati pod obojí způsobou, my bychom obojí nechali, ale raději volili jednu neb druhou neb žádnou“.*) Tedy justament mu šel nade vše. Luther nazval jednou mši sv. dokonce obětí Molochovou, v níž se duše obětují ďáblu. — Později byla od něho nazvána nejsvětější oběť „nejhroznější ohavností papežskou, a vše, co s ní souvisí, modlářstvím“. Přiznal se, že mše nikdy rád nesloužil, a vyjádřil se: „Chtěl bych raději, abych býval lupičem nežli že jsem po patnáct roků sloužením mší Krista obětoval.“ Co by tomu byli řekli Příbram, Jakoubek, Rokycana a jiní kališníci?

Každý rozumný ví, že svátost pokání jest mocnou uzdou hříchů; tak tvrdil sám nevěrec Voltaire a novoprotestant Leibnitz. Leč Luther neměl příčiny zpověď zastávati. Nač polepšení hříšného života, stačí-li víra? A pak jest zpověď jednou z nejobtížnějších funkcí kněžských; nad to církev vkládá na zpovědníka velikou zodpovědnost při zastávání svátosti té.

Luther tedy svému vlastnímu pohodlí i gustu nohsledů zcela vyhověl, když zpověď zavrhl. Nejlépe prý jest, rozhřeší-li každý sama sebe „pro víru“; každý prý má bez zpovědi k stolu Páně přistupovati. Co by tomu řekl Hus který nejen zpověď podržel, ale ve zpovědnici i mnoho k nápravě mravů pokleslých přispěl?

Křest jest dle Luthera pouhou smlouvou mezi člověkem a Bohem, že Bůh na hříchy lidské pro víru vzpomínati nebude; křest jest znamením, že člověk jej přijavší jest „úplně svobodným“.

*) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 160, 176.

Úsudek Lutherův o svátostech zkrátka zněl, že svátost jest vlastně jedna, jež se má nazývati „hlásání slova Božího“.*) To, co považovali nejen katolíci, ale i Hus a kališníci za hlavní prameny nadpřirozených milostí, bylo Lutherovi věcí vedlejší. Hus stále mluvil o svědomí a kázal, že se dle něho žítí má; za to Luther pravil, že „svědomí má v Kristu usnouti a nepociťovati více ani zákona, ani hříchu, ani smrti“. Na tomto základě ovšem mohl vymlouvati své nejpotřeštěnější výstřednosti; o skutečné mravouce nemohlo býti u Luthera ani řeči.

Protestant Karlstadt počal zcela dle smyslu Lutherova již roku 1521 v kostele podávati pod obojí i takovým, kteří se napřed nezpovídali; k přijímání přistupovaly se smíchem celé houfy lidí, kteří minulou noc prohýřili. Ani si nedali sloužiti; každý si bral do ruky chleba a vín o sám. Vždyť konečně dle Luthera byl knězem každý člověk; svěcení kněžstva jest dle jeho názoru pouhým klamem; obec si může vyvoliti k duchovním obřadům kteroukoli ženu.***) Jak se mohly tyto názory o kněžství srovnati s přesvědčením husitů? Tito věřili o svěcení kněžstva zcela s církví; nepovažující svěcení to za bezvýznamnou ceremonii, vynakládali veliké sumy peněz na cesty svých kandidátů do Italie, jen aby mohli dosíci svěcení. Ano, raději strpěli, aby dvojím odpadem kněz jejich vcházel ve správu církevní, než by svěcení to za zbytečnou věc prohlásili.***)

Doktor hlásal sice svobodu u výkladu Písma, ale tu chtěl míti toliko pro sebe. Zle se hněval

*) K. L. Řehák: Kde jest reformace? 159—61.

**) Tamtéž 161.

***) Srv.: Acta konsistoře kališné u Borového, 189.

na „reformatora“ Zwingliho, který získával mnohé a nad to mocné Němce pro svou stranu a do církve Lutherovy vrážel klín. Proti Novokřtěncům vystoupil s prudkým listem: „O podloudných a pokoutních kazatelích“, kdež tyto sektáře nazývá „posly ďáblůvými, zloději a vrahy“. Nabádal vrchnosti, aby proti nim vystoupily tresty nejprísnějšími.

Když se opovážil „spolureformátor“ Karlstadt učiti jinak než doktor, posílal ho tento do pekel, z Wittenberku ho vypudil a pronásledoval ho ještě za hranicemi. Roku 1527 vydával určité rozkazy, čemu mají stoupenci jeho věřiti a jak mají pastoři učiti. Aby se poněkud vytočil, že jeho nálezy nemají povahu papežských dekretů, „poučoval“, že se má na ně hleděti jako na „historii (!), svědectví a vyznání víry“. *) Upřímněji by mluvil, kdyby byl vyhlásil nálezy své za výsměch historie. Ač hladce věc vykrucoval, bylo nutno přece považovati dekreta jeho za despocii, ježto predikanty (pastory) a obce přísně k svým nařízením zavázal, dokud „Duch svatý (!) a reformatoři něčeho nezmění!“ — R. 1523 se vyjádřil: „Mezi křesťany nemá a nemůže býti žádné vrchnosti, nýbrž každý jest druhému stejně poddán“. Zase tak udeřil pravdu sv. evangelia v tvář, dle níž dlužno vrchnosti uznávati a je v úctě míti.

Sedláci se počali na tato slova odvolávati; někteří se proti tuhému poddanství panstva vzbouřili beze všech rozpaků, jiní podali panstvu a Lutherovi zvláštní petici. — Chtěli žíti také „dle evangelia“, jak je Luther vykládal.

Když však Luther viděl, že páni nemíní sedlákům sleviti v ničem, že proti nim nad to ví-

*) Srv. Hergenröther: Kirchengeschichte II, 285—7.

těžně bojují, změnil hned své „přesvědčení“ o svobodě křesťana a vybízel šlechtice, aby „bez milosti lupičské a vražedné sedláky jako divoké bestie a vzteklé psy pobíjeli a škrtili“. I ti prý, kteří by se nad nimi smílovali, mají býti trestáni jako rebellové.*) Ovšem Luther věnoval svou přízeň té straně, z níž mu kynul větší zisk. Po-
divně se tak „chudým evangelium zvěstovalo“.

O Husovi víme, že se přece rolnictva zastal, když panstvo české, prosáklé choutkami feudálními, počalo na úkor rolnictva shrabovati pro sebe t. zv. odúmrtí.

A jak si počínali v otázce lidu stoupenci Lutherovi? Podobně jako jejich vůdce. Melanchton byl předním spolupracovníkem; byl mužem mnohem uvážlivějším a logičtěji smýšlejícím než vůdce. A přece, když se ho tázal falckrabě rýnský, zda má býti sedlákům milostiv, prohlásil Melanchton, *že lid německý svobody nezasluhuje že všechny činy vrchnosti mu musí býti po chuti.*

Pánové rozkazu Lutherova tak ochotně uposlechli, že sedláky po tisících věšeli. *Tak končil boj mezi lutheranismem demokratickým a aristokratickým.* Porážka demokracie německé dokonána téměř jedním útokem. Síla německé aristokracie byla příliš mocná a její vzpurnosti se dostávalo ospravedlnění v povaze lutheránství samého.

Za to jak dlouho kolísalo v dobách husitských vítězství mezi šlechtou a demokracií! Demokracie rozhodovala o porážkách nepřátel zahraničních vlastní, svobodnou vůlí; hlásila se tedy také k prospěchům, které z vítězství plynuly; a běda bylo šlechtě, kdyby byla jejím žádostem v době rozkvětu nevyhověla!

*) Hergenröther: Kirchengeschichte II, 269—71.

Ano, husité musili často respektovati i zcela výstřední choutky tábořské demokracie. — Samo demokratické Nové Město Pražské diktovalo celé obci často své zákony vlastní.

Pokusy o uvolnění, jaké podnikalo usedlejší občanstvo kališné, byly několikrát krvavě ztrestány. Jaká hrůza šla před demagogem Janem Želivským, a co zkusilo občanstvo pražské, když ho odpravilo! Odpravou panovačného kněze nezískalo město ničeho; lůza pražská vedla odboj dále, spoléhajíc na vydatnou podporu přátel z venkova. Na venkově, zvláště v jižních Čechách podobně demokracie dlouho triumfovala. *Věru, česká demokracie na čas vyvinula v husitství síly netušené; panstvo s úžasem pozorovalo, že svým štváním po smrti Husově vzbudilo obra, který šlápl na jeho vlastní šíji; před Žižkou se chvělo všecko. Kdyby byla demokracie husitská pracovala poněkud rozvázněji a opatrněji, bylo těžko na její udolání pomysleti. Její konečná zhouba neplynula ani tak z útoku na ni mířeného, jako z chyb vlastních. Odcizovala se snahám umravňujícím i vlasteneckým stále více, stávajíc se sběří násilnickou, nebezpečnou vlastní zemi. Sám Žižka se již na staré bratrstvo tábořské z dobrých důvodů rozmrzel, a Prokop Holý též jednou roztrpčeně paličské houfy tábořské opustil. Zkrátka, Táboři byli svým ochromením vinni sami a poměr šlechty k lidu se po bitvě u Lipan náhle obracel. Protestantství vzniklo ovšem v jiných sociálních poměrech než husitství a mohlo hlas lidu umlčeti, sotva že se důrazněji ozval.*

Hus ovšem jako Luther dával statky duchovenské v pospas pánům; *) oba svěřovali kontrolu

*) V Postille u Erbena, 81.

duchovní do rukou panstva. Ale jaký rozdíl při tom v pohnutkách k tomu! Hus chtěl touto chybnou cestou napravit zlořádu duchovenstva; Lutherovi již v důsledcích vlastní morálky nešlo nikterak o umravnění kněžstva. Husa ovšem též těšilo, že svým odkazem získává pro svou stranu živel politicky mocný; leč u Luthera odkazování statků těch sloužilo k získání šlechty výhradně.

Luther znal až příliš dobře mravní úroveň panstva německého; před jeho vlastními zraky se odehrávala poučná fakta. Byl svědkem toho, že jde panstvu výhradně o rozmnožení statků pozemských. A přece nechal panstvo při vesle, ač na vlastní oči viděl, proč a jak šlechta reformaci provádí. Charakteristické je dosti, že nechalo Lutherem obohacené panstvo vdovu „reformátorovu“ mřítí hladem; tak si vážilo památky toho, kterého zvalo „mužem Božím“. Luther si měl vzpomněti na slova žalmisty, že *lépe jest doufati v Pána než v knížata*. (Žalm 117.)

Než, doktor svěřoval bez rozpaků statky kněžské těm, kteří se chystali netajeně potlačovati zdravý náboženský vznět a kteří zároveň pracovali na tříštění a zhoubě samého německého státu.

Panstvo si mnoho hlavu nelámalo, zda obстоjí nauka Lutherova před soudem zdravého rozumu; bez rozpaků souhlasilo, poněvadž zájmy náboženského prospěchu mu byly věci hlavní. Většina husitské šlechty nebyla ovšem o mnoho ideálnější. Taktika obojí šlechty vyznívala v smysl: „Jest lhostejno, kam duchovní vůdcové reformaci povedou; jen když nám uchvácené statky trvale zůstanou a neumenší-li se náš sociální význam“. Jen že v Čechách dlouhý čas duchovní správcové

měli vliv i nad pány a tytéž beztrestně i kárati mohli.*)

V Německu však panstvo nabylo hned zcela jiné „svobody“, daleko většího vlivu na správu církevní než v Čechách. Český Rokycana byl mužem nedotknutelným; *sám Jiří z Poděbrad byl nucen často řídití politiku svou dle jeho smyslu.*

V Německu však již sám Luther v pozdějších letech zakusil, že mu páni přerostli přes hlavu a že v něm viděli pouze nástroj, nikoli však hlavu.

Jak to lichotilo pánům, prohlašovali vůdce každého za „zloděje a loupežníka“, kdo by chtěl statky kněžstvu ponechat! A panstvo i občané uchvacovali o překot jak církevní nadace, tak domy a polnosti; pak ovšem nechtěl nikdo na kostely a školy platiti.

Kdo se pak měl z charakterních a uvážlivých lidí propůjčiti za predikanta? Kazatelé byli tak hodní a vzdělaní, že lid namnoze ani žádných nechtěl.***) Luther převrátil dosavadní tradice o právech kněžských. Laikové zcela sami rozhodovali o svých duchovních vůdcích; který kazatel chtěl v obci obstáti, musil dbáti všech choutek svých oveček. I tenkrát, když ukazoval kazatel otrockou poddajnost, byl od svého posluchačstva prabídně opatrován. (V Ahornu na př. kázal jistý tkadlec, jenž za to dostával ročně 2 zlaté.) Stal li se utrakvistický kněz sluhou svého pána, byl protestantský kazatel téměř pánovým otrokem.***)

Dle zásad obou rozkolů se řídily ovšem i důsledky. Čtyři články pražské ospravedlňovaly

*) Nejlepším toho důkazem jsou bezohledná kázání Rokycanova.

**) Hergenröther: Kirchengeschichte II, 295

***) Winter: Život církevní, 508.

aspoň poněkud vměšování se laiků do věcí církevních; ale panstvo mohlo přijíti k plné moci nad kněžstvem jen ponenáhlu. Konsistoř kališná měla v mnohém slovo rozhodné. *Laikové vedli pouze skrytý boj proti kališné hierarchii, až její význam drobnou, ale vytrvalou činností podkopali. Leč protestantští laikové ukázali již za věku Luthe-rova svou despocii plně a bezrestně. Vždyť jim Luther dal k tomu plné právo. Dle Lutherova byl ovšem církví – lid; a která vrstva toho lidu vynikla mocí politickou, ta mohla též libovolně zatačeti i poměry církevními. Páni prý jako „vůdcové“ lidu mají právo duchovní ustanovovati.*)*

Obce si z počátku predikanty volily samy, ale brzy jim Luther právo to odnímal a osazování far se chápali — právníci.

Zda mohl právník nebo šlechtic posouditi schopnost kněze tak dobře jako theolog?

Visitace, které Luther se svými stoupenci prováděl, měly vlastně za účel, „svobodu slova Božího“ potlačiti. Predikanti nesměli kázati dle náhledů vlastních. Luther si vyhradil Ducha sv. pro sebe. I k těmto visitacím přibírali právníci. Snahy světské a aristokratické probleskovaly ze všech stránek protestantismu.

V Čechách jména dvou kněží: Prokopa Velikého a Rokycany znamenala velikou moc, ba v mnohém ohledu i převahu nad mocí panstva. Rokycana si získal lásku nižších vrstev. Bouřil směle proti tyranii panstva. Nebál se chrániti potlačené proti stavům vyšším. Zájmům náboženským při tom dával přednost přede vším jiným, a *přece jako vůdce kališníků obstál*. První kněží kališní neměli míti na sobě pohoršlivé mravní úhony

*) K. L. Rehák: Kde jest reformace? 208

a sami rozhodli o své chudobě. Aby se uchránil všeliké příhany, užíval z počátku některý kališný kněz k posluze i pacholat místo osob ženských.*) Tak bylo aspoň z počátku; konečné znemravenění kleru husitského bylo pouze ovocem pochybené taktiky. Mravní odvislost kněžstva toho byla prací nenáhlou připravována a od ideálních horlivců nebyla tušena.

Co však v Čechách provedla teprve řada let, to prováděno v Němcích již před očima Lutherova výma. Nikdo nemohl posouditi lépe mravní stav protestantů než Luther sám, který se vyjádřil: „*Není více kázně ani bázně Boží. Šlechta jest drzá a pyšná. A sedlák jest tolik nadutý, jakoby byl pánem pánův. A obě strany spolu netoliko pohrdají, ale i loupí a kradou, na evangelium se odvolávajíce*“. Stěžoval si též, že mravy jeho stoupenců jsou opakem desatera; proč tedy desatero zavrhl? Právě v sídle Lutherově, ve Wittenberku, byla spousta mravní nejhorší. Doktor bědoval, že to vypadá v městě tom jako v Sodomě. *Vzpomínal, že za papežství byla mravnost lepší. Svědectví Lutherovo bychom mohli odůvodniti drastickými fakty, jež se odehrávala jak u laiků, tak u duchovenstva. Nedivme se tedy, že naposled volal Luther sám: „Přál bych si, kdybych věci té nikdy nebyl začínal“.***)

Tomu se nesmíme diviti, že protestantství nebylo zmítáno tak velikými vnitřními sváry jako husitství při svém vývoji. Protestanté nepátrali po důkazech svého učení tak čile jako husité. Tito dbali značně historie církevní a církevní tradice. Ježto však úcta k jednolitě autoritě u nich

*) Winter: Život církevní, 596 – 7, 620.

**) K L. Řehák: Kde jest reformace? 216, 217.

klesla, nastalo ovšem snadno tříštění a tuhé spory mezi rozpačitějšími a radikálnějšími. U lutheránů však tohoto úsilného pátrání nenalézáme. Luther nedbal sv. Otců v ničem a vyjádřil se krátce o své vlastní autoritě: „Tak chci, tak prikazuji; budiž vůle náhradou za důvod“. A ačkoli celá tradice, ano i Písmo proti němu svědčily, shlukli se přece pod prapor jeho novotáři bez zvláštních sporů. Při větší opravdovosti náboženské, při důkladnějším uvažování by se bylo našlo málo těch, kteří by byli přistoupili k nauce Lutherově beze všech ohrad. Svornost lutheránů při „reformované“ víře byla vlastně lhostejností k náboženským pravdám.

Husité, kteří se o víru stále svářili, stáli mravně výše než věroučně svorní protestanté.

IV. Proč se lutherství rychle v Čechách šířilo.

Dle vyloženého by se zdálo mnohému podivným, proč utrakvisté tak rychle přestupovali k protestantství. Nevykazoval snad utrakvismus v přirovnání k protestantství křiklavou protivu? Kališnictví by bylo vlastně málo ztratilo na svém ustáleném, úředním tvaru, kdyby bylo splynulo s katolictvím; za to však přerod v protestantství značil převrat po stránce formální dalekosáhlý. Kališnictví bylo předlouhou dobu v rozporu s náboženstvím velice příbuzným; za to však s věrou až příliš jinorodou uzavíralo hned přátelství a v tuto se přeměňovalo. Úkaz ten by byl vskutku téměř nevysvětlitelný, *kdyby bývali jeho strážci kališníci upřímní, v nichž nadšení pro dědictví Rokycanovo dosud nerymizelo.* Leč jiná byla za

času Lutherova *forma* utrakvismu a jinak dopadalo *praktické jeho provádění*. Úřední správcové utrakvismu ze stavu duchovního tehdy byli malomocnými figuranty; *o osudu kališnictví rozhodovali spíše politikové než theologové*. Mocní světští stavové zatačeli kališnictvím toho času dle vlastní libovůle. Snad by bylo zabezpečilo lepší a trvalejší budoucnost utrakvismu kněžstvo, *kdyby bylo mělo více dobré vůle, více svobody a vzdělání*. — Leč právě stav kněžský sténal pod tuhým jhem politiky světské; kněží byli ve vleku kollátorů, kteří svým vlivem rozhodli v neprospěch víry staré. *Kněžstvo klesnuvší u patronů v závislost hmotnou, musilo si dáti líbiti i odvislost mravní*.

Rozhodující vliv kněžstva, jaký byl za první války husitské, byl osobivostí laiků za doby Lutherovy povalen. Kněz byl nyní ubohým, odstrkovaným náchlebníkem pánovým, ježž hmotná bída nutila k povolnosti ve všem.

Kdo vstupoval do stavu duchovního, musil býti již předem připraven na nehodné podruží. Nedivme se tedy, že se nalezlo příliš málo lidí charakterních a vzdělaných, kteří se odhodlávali do stavu kněžského vstoupiti. — Ctnostný a uvědomělý kněz kališný byl vzácností velikou. Lidé, kteří sotva psáti uměli, kteří byli známí obecně svou schátralostí mravní, byli přijímáni s ochotou za kališné kněze. Novosvěcenec nejpotřebnějších kněžských vědomostí nabýval teprve od faráře. Bylo obecné pravidlo, že farář „učil“ kaplana.*) A takovíto mravně pokleslí nevědomci měli tvořiti hráz proti protestantství! Měli hájiti to, čemu nerozuměli! A i takých kněží byl nedostatek veliký. Stádo napadané příbojem protestantství po-

*) Winter: Život církevní, 607.

strádalo pastýřů. Některý kněz musil spravovati i pět farností najednou. Při dobré vůli kališných laiků mohl býti utrakvismus ovšem mnohem lépe zorganizován. Ti, kteří dovedli stav kněžský tolik pokořiti, měli se sami o dobro české církve starati; těmto však leželo blaho kališnictva na srdci pramálo. Panstvo se nestaralo o blaho celku vůbec; vlastenectví a náboženské horlivosti od něho nesměl čekati nikdo. Kdyby se bylo mohlo nadíti větších prospěchů osobních odpadem ke katolictví, bylo by přistoupilo k církvi obecné bez dlouhých rozpaků.

Jestliže kněžstvo laviny protestantství zdržeti nemohlo, panstvo naše tak učiniti nechtělo. Běda církvi té, o jejíchž osudech rozhoduje výhradně politika světská a kde kněžstvo musí býti povolným nástrojem jejím! *Právě vlivem laickým se ocitla v XIV. století mravní velikost církve na pokraji zkázy.* Jak mohlo jíti k duhu církvi kališné to, co přivleklo církev katolickou k největšímu ponížení? Konsistoř kališná sama hleděla sice často učiniti přítrž neblahému pádu církve své; než i ta se ocitla v tuhém svěráku stavů, když tito dle vlastní vůle konsistoriány počali voliti a pravomoc její ztenčovali stále více. Kališnictví se stalo zkrátka nezáživným, studeným formalismem; jeho lepší ideje byly ututlány nadobro. Byl neschopným živiti náboženské nadšení vůbec; duše zbožnější prchly z něho do jednoty česko-bratrské a do církve katolické.

Místo mravního obrodu se roztahovala pod praporem utrakvismu náboženská lhostejnost. Jednota česko-bratrská dobře postřehla známky kvapícího rozkladu kališnictví již za Rokycany. Když se Rokycana českých bratrů tázal, proč se od utrakvismu odštěpují, odpovídali tito, že by se

rádi utrakvismu drželi, kdyby v něm mohli naléztí řádných kněží. Rokycana chtěl mermomocí v své sektářské horlivosti Řím poučiti, že jest jeho církev něčím lepším, bohumilejším než církev katolická. Činil zbytečné a neblahé rozstrky, pracuje tak bezděčně k vnitřní hnilobě církve vlastní. Hrozivě se stavěl proti církvi, která hlavně jen kalich z husitství odstraniti chtěla. Na to nepomyslel, že vzdor jeho zaviní zánik kališné víry vůbec. Střeže bázlivě pouhé formule, podkopával těleso celé. Sám dosvědčoval příliš určitě, že utrakvismus reformačním snahám původním nedostál zcela.

Na římskou církev bédováno dost a dost; byla nazývána nevěstkou a kacírskou, ale sám Rokycana uznával, že potřebují husitští kněží jejího svěcení. Při takovéto obojakosti nebyla řádná organisace utrakvismu možnou. Právě od té církve, které kališníci spílali a která jimi pohrdala, byly požadovány důležité služby.

Bylo ovšem kališníkům víc než nepříjemno, že svěcení kališného kněžstva záviselo na blahovůli biskupů římských. Leč kdyby byli prohlásili svěcení římské za nepotřebné, zpronevěřili se makavě zásadám svých předních vůdců. Když církev otálela husitská kompaktata stvrditi a tím Čechy za své syny uznati, hrozili kališníci, že se pokusí „o některé věci, ačkoli pravé a dobré i v Písmě zložené, ale neobyčejné a těchto časů nevedené“. Patrně tím mysli, že budou sami vzkládáním rukou „světiti“ čekance na kněze a tak se zcela od církve oddělí.*) Ale zůstalo při pouhých hrozbách; kališníci se přece báli církevní i své vlastní učení udeřiti v tvář.

Při kolísavosti Čechů nemohl život úředního

*) Denis-Vančura: „Konec samostatnosti české“, 39.

utrakvismu dlouho trvati. Kališnictví se musilo státi zkrátka kořistí buď Říma nebo některé hae-
rese rozhodnější.

Jiří z Poděbrad porozuměl palčivé situaci daleko lépe než Rokycana; znal jediné pravý lék na rány utrakvismu. Kdyby mu bývalo možno, byl by převedl bez velikých rozpaků kališnictví do lůna církve zcela. Aspoň jeho ochota k Římu z posledních let jeho panování jest toho zárukou plnou.*) Leč naproti jeho plánům stál Rokycana s přívrženci nepřemýšlejícími o dobrých důvodech návratu a o trapné budoucnosti osamocené církve. Trochu více předvídavosti by bylo hlavnímu představiteli kališnictví neškodilo — zvláště viděl-li již sám značné trhliny na díle pracně a mnohou krví zbudovaném. Jestliže se honosil utrakvismus kalichem, kde byl jeho reformační duch od průkopníků nejvíce hájený? Kdyby bývala na počátku XVI. století v Čechách tak živá touha po obrodu mravním jako sto let před tím, jistě se u nás lutherství tolik nezmohlo. Než, ač byl utrakvismus zrovna takovým, jakým jej chtěl míti Rokycana, přece vnější formule špatně dovedly zakrýti vnitřní jeho bídu přivedenou zpupností stavů. Nenalezeno rukou, které by s prospěchem mohly prováděti ideje, jež si byl utrakvismus vytkl.

Kněžstvo bylo nuceno bez reptání sesilovati politiku sobeckých kollátorů.

A zda mohl něco ve prospěch starého utrakvismu činiti český lid? Tento byl lůře ještě spoután než stav kněžský; vždyť byl tísněn právě v těchto časech tuhým nevolnictvím; právo vměšovati se do záležitostí veřejných mu bylo mocí

*) Hameršmíd: Jošt z Rosenberka, 118. Balbín: Epitome rerum Bohemicarum, 599.

odňato a nad to i zákony zemskými toto násilí zpečetěno.

Ostatně ostydla-li láska k starým tradicím utrakvismu i u měšťanstva, nebylo té lásky nadbytek ani u nevolného lidu selského. Stísněný robotář přemýšlel spíše o svém otroctví než o náboženství, které ho vrhlo v důsledcích svých do také bídy. Lhostejnost náboženská se šířila ve všech vrstvách — i v prostém lidu; a znemravení, které za sebou vlekla, bylo v lidu od vyšších vrstev spíše posilováno než potlačováno. Politika nabyla vrchu nad zájmy náboženskými.*)

Proč utonul utrakvismus v záplavě protestantské a nikoli v jednotě českobratrské? *Jednota tato měla přece daleko národnější ráz*, byla učením mnohem lepším než protestantství, a přes to nepoměrně větší část utrakvistů přešla do tábora protestantského; a k tomu měla jednota starší a ideálnější počátek než lutherství. Tento úkaz snadno lze vysvětliti, máme-li zření k tomu, jaké charaktery o utrakvismu rozhodovaly. Stavové vládnoucí se chápali víry té, která více hověla sobeckosti a zhýralosti, a takovým náboženstvím víra českobratrská nebyla. Ta chtěla prováděti bratrství, ale u stavů bylo zahnízděno až směšné rodové kastovníctví. Protestantství bylo vskutku náboženstvím panstva a dávalo mocným laikům do rukou zbraň proti poddaným. Bratři znali dobře povahu mocných tohoto světa a přijímali do svého středu členy šlechty jen s rozpaky. Vyšší stavy se tedy rozhodly valnou většinou pro víru pohodlnou, a musil-li je i kněz následovati, mohli k tomu nutiti dobře i sedláka.

*) Srv.: Časopis č. Musea 1879, 202. Matěj Procházka: Dvoustoletý zápas náb. 141—146. Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 24.

Panovníci se ovšem snažili již v zájmu vlastních prospěchů zachovati v Čechách před zkázou nejen katolictví, ale i utrakvismus. Leč proti snahám vyšších stavů byla politika králů českých zčásti malomocná; moc královská byla tehdy příliš obmezena, aby důrazně mohla vystoupiti proti intrikám stavovským v příčině domácí konfesce.

Tehdy ovšem ještě nebyl čas, aby se mocné živly mohly prohlásiti zřejmě a úředně pro bezvěří; doba Voltairova ještě nenadešla. Proč by se tedy chytrí politikové nepřidali aspoň k víře té, která mravní úpadek jejich nejvíce omlouvala? Pod záminkou a záštitou nových náboženských zásad se dalo tak dobře převráceným žádostem srdce hověti! Utrakvisté chtěli v nové víře své svědomí uspati. Na povel německého novotáře opouštěli zásady Husovy i Rokycanovy.

V. Povaha Lutherova pokusu o Čechy. Husité považují za štěstí přátelství Luthe- rovo.

Před dobou Lutherovou bylo jméno Čechů u veliké potupě u všech cizincův, a zvláště u sousedních Němcův. Ideje husitské se sice z počátku šířily i leckde v německé říši, ale kypré půdy tam našly poskrovnu. Zkrátka, důsledkem husitství bylo, že Němci pokládali naši zemi za pářeníště nebezpečných bludařův, před nimiž se musí každý míti na pozoru jako před lidmi morem nakaženými.

I ti Němci, kteří byli katolíky jen dle jména a jimž náboženství vůbec bylo věcí podružnou, s velikou nenávistí pohlíželi na odštěpený národ.

Ta země, v níž bylo vše připraveno na bludařství horší českého, tupila Čechy jako ďábly. Když připravovaná revoluce konečně propukla, změnil se poměr mezi Čechy a Němci rázem. Byliť Němci přil š dobří diplomati, aby svému záští dali v oběť prospěchy vlastní. Sbližení s husity je ovšem značně mohlo posílit; zbědovaný utrakvismus byl velice vhodným materiálem k přeformování v protestantství.

Nechuť k Římu byla společná rozkolníkům obojím, třebas věroučné rozdíly byly velice značné; to obě strany sbližovalo. A Čechové podávali ochotně ruku pomocnou svým nedávným hanobitelům k dílu zkázy; zapomínali, že spojenectví Němců není výronem pravé, srdečné lásky, zapomněli na všechny křivdy, kterých se národ německý až do dob Lutherových na Češích dopouštěl. Ve svazu s Němci tedy byla zřejmě netoliko otupělost náboženská; *svaz ten byl též známkou klesnutí citu vlasteneckého*. Za prvních dob husitských přecházelo v Čechách vlastenectví až v šovinismus; nyní byly požadavky vlastenecké stavům věcí zcela vedlejší.

Za starého věku bylo pravidlem: „Bojím se nepřátel, i když dary přinášejí“. O tomto pravidle měli Čechové vážně přemýšlet, zvláště byl-li dar Němců bezcenný. Němci dosud nezapomněli ani v nejmenším na spousty, které byla husitská vojska v říši způsobila, a pod maskou jejich vlídnosti vřela kmenová zášť dále.

Nepokojní stavové ve spojení s Němci chtěli účinněji otrásati mocí panovnickou a pro tuto svou myšlenku nepamatovali na budoucnost celku národa. *Tedy vedle záští proti Římu spojovala české politiky s Němci i snaha po otřesu moci pa-*

novnické; a tato snaha pod štítem jednoho vyznání se mohla kojiti nadějemi značnými.

Čechové prohlašovali Luthera za nástupce a pokračovatele Husa, jakmile jim německý revolucionář ukázal vlídnou tvář. Na to nevzpomněli, že Luther uznával Husa za kacíře ještě tehdy, když již v revoluci věroučné pokročil dále, než český mistr; Luther v první době zřejmě prohlašoval Čechy za nepřátele Boží a neposlušné syny církve. Horšil se zle i na „Pikarty“ (české bratry). Ba, Luther káral Čechy i z toho, že porušili učení o svátostech a prvenství papežském.*) *Odsuzoval Čechy až nespravedlivě*; ale brzy výtky metané v tvář Čechům platily o něm samém měrou vrchovatou.

Na počátku své revoluce nechtěl míti s husity ničeho společného; styděl se za ně. I když se ocítil v tuhém sporu s Římem, vybízel vyšetřující komisi, aby ho nechala s pokojem a ať prý jde raději do Čech a do Moravy, kde jest dosud plno bludařů. Když Luthera nazval Jan Eck v polemice „Čechem“ a když se vyjádřil, že pověstné these (články) Lutherovy „po česku páchnou“, bouřila se v Lutherovi krev, a *doktor několikrát protestoval proti této výtce.**)* Nechtěl se k Čechům ani tehdy hlásiti, když mu Silvestr Prierias dokazoval, že se staví proti papeži a římské církvi tak, jakoby se chtěl odstěhovati do Čech. — Lutherova protestace plynula spíše z tradičního záští proti českým rozkolníkům než z rozumných důvodů. *Luther tvrdil i to, že jest přijímání podobojí zbytečno, aby ukázal, že nechce*

*) Český časopis historický roč. III. 276. Srov. Č. č. Musea 1880, 68.

**) Tamtéž, 277. Srv.: Konec sam. čes., 363.

míti s tupenými Čechy nic společného. Leč zavrhne přední pravomoc papeže, následoval Husa přec; a o tom mohl věděti i bez čtení Husových spisův. Hleděl to vykroutiti všelijak, a když byl hnán do úzkých, ohražoval se aspoň, že jest k svému popírání prvenství papežského veden nikoli důvody českých sektářův, ale příkladem církve východní.

Brzy však Luther obrátil, když viděl, že by sblížení s Čechy nebylo nikterak na škodu. Jeho obrat nesvědčil ovšem o důslednosti; za to však byl velmi chytrácký. *Když hájil blud s husity společný, nechtěl se k těmto znáti; když však počal porážeti katolickou věrouku proti smyslu kališnictví, ano i proti názorům Husovým, tu se k Čechům lísal. Kdyby byl chtěl jednati důsledně, musil činiti právě naopak. Jemu však šlo při tom o získání většího počtu stoupenců více než o všecku důslednost. Luther při svých přátelských stycích s Čechy chytrácky zamlčoval do očí bijící rozdíly nauky své a Husovy; spíše dával důraz při tom na ty věci, které s ním měli husité společné, aby je spíše získal. Začal i kalich hájiti, působě tím husitům velikou radost;*) tito si nevzpomněli, že dříve proti němu brojil. Hleděl se pak vlouditi i do přízně „Pikartů“, které měl dříve ve větší nenávisti než katolíky. Luther s formálním osvědčováním své přízně ke kališníkům mnoho nespěchal; vyčkával zatím čas a zkoumal, na jak pevné půdě stojí. Věděl, že by byl náhlý vnější obrat nápadným; byl diplomatem dosti opatrným. Při pověstném theologickém hádání Lutherově v Lipsku r. 1519 byl přítomen Čech Jakub Varhaník, a tomu Luther svěřil, že by rád Husa v pravém světle poznal. Pokračoval zvolna dále. V polemice*

*) Srv. Čas. Čes. Musea 1880, 69, 71.

s katolíky počal tvrditi, že dosavadní spor s Čechy byl nešťastně veden, poněvadž nad nimi vítězeno jen odsuzováním. (Nečinil tak dříve sám?) Čechové však prý jsou také lidé a měli by se získati pro církev způsobem mírným. Jakoby byl zapomněl na své dřívější stanovisko! Když dostal doktor do ruky traktát Husův „de ecclesia“ (o církvi), psal počátkem r. 1520 Spalatinovi: „Já bláhový jsem dosud učil i věřil čemu Hus... zkrátka, my sami nevědouce, všichni jsme husity“.*) *Před tím však Husa nečetl a odsuzoval ho přece*; k tomu dle Husova traktátu se při ustrojení své nauky příliš málo řídil; byl husitou trochu podivným. Poznával, že jest nyní v Čechách pro jeho revoluci půda dobře zkyprěna, a tím nabýval ještě větší odvahy. Stálo to věru za to, nepohrdati žáky Husovými, ač se byl před tím vyjádřil, že mu jest lhostejno, co o něm husité soudí. Měl s Čechy práci snadnou; vždyť se nabízeli sami. Jakub Varhaník zajisté nebyl lipské hádce přítomen pouhou náhodou.

Luther nepropásl vhodné chvíle a věda, že jsou mu mnozí z utrakvistů nakloněni, počal již zřejmě Čechům pochlebovati; Čechy zajisté pro něho znamenaly značnou zálohu posily. Nepřidají-li se k němu husité, jak by mohl doufati v přízeň národů jiných, těsně s Římem spojených? V traktátu „O babylonském zajetí církve“ se Luther vyjádřil: „*Dlužno-li jedny nebo druhé nazvati kacíři a bezbožnými rozkolníky, nejsou jimi ani Řekové ani Čechové, nýbrž vy, Římané*“; a r. 1521 přirovnával Husa k sv. Janu.***) To bylo pro Čechy ovšem znamenitou pochoutkou. Leč měl-li Luther

*) Srv.: Konec samost. čes., 563.

**) Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 363—4.

Husa za tak velikého muže, měl ho aspoň v hlavních kusech věrouky následovati. Luther si pochvaloval, že traktát Husův o církvi jest spisem „tak vznešeným, tak ušlechtilým, tak křesťanským“, že podobné dílo nebylo napsáno během čtyř století;*) ale přece krácel v nauce své jiným směrem, než jaký byl vytčen v traktátu tom. Aby omluvil svou příliš zřejmou nedůslednost, vyjadřoval se v pozdějších letech: „Hus na vinici Páně něco hloží vymýtil, káraje papeže pro zlořády církevní a pro jeho vlastní mravy; já však mistr Martin Luther dal jsem se do celého učení od papeže hlásaného a je vyvrátil“.**) Příliš děravá to byla zástěra; kdyby se byl ve skutečnosti Luther při své „reformaci“ setkal s Husem, byl by ho jistě nazval „lživou držkou“ jako Zwingliho; byl by ho tupil tak, jako jiné současné „také reformátory“. A Zwingli měl vlastně ještě ke všemu *daleko příbuznější učení s Lutherem než Hus*. Leč nedivme se Lutherovi, který si své nedůslednosti příliš málo všímal. Vždyť se odkazoval i na svatého Augustina, perlu to katolictví; mohl se tedy přece ještě spíše zastíratí Husem.

Někteří kněží čeští psali Lutherovi již r. 1519: „*Čím kdysi v Čechách Hus byl, tím ty, Martine, jsi v Sasku; bdi a bojuj ve jménu Páně!*“ Oznamili, že „jsou v Čechách velmi mnozí věrní i Bohu milí, kteří jej ve dne i v noci na modlitbách podporují“. Nevěděliť důvěřiví mužové, jak dalece se Luther od Husa odchýlí. Luther znamenal dobře, že ho považují husité za vykonavatele závěti mistra Jana. Nač by jim bral zamilovaný sen? Musil si nyní každého spojence vážiti a nechtěl si nikoho

*) Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 864.

**) Tamtéž, 864.

pravdivým vysvětlením odciziti; však dovede zvolna názory husitů přetvořiti dle smyslu vlastního, třebaš byli někteří z nich dosud husity upřímnými. Stačilo mu zatím plně, že husité sedí na vějičce; povzbuzoval je k dalšímu postupu. Uhodil na šťastnou strunu, že počal vyšším stavům pochlebovati. R. 1522 poslal Čechům list, v němž osvědčoval Čechům velikou lásku. Nemířil na slepo a proto mohl hned roku následujícího Čechům diktovati organisaci. Podráždil hrdost Čechů otázkou, proč si vyprošují svěcení na Římanech, kteří Husa odpravili a Čechy za kacíře považují. To prý jest příčinou jejich žalostné krise; proto se hemží Čechy špatnými kněžími. Jest přísloví, že kdo z Němců na kolo a šibenici se dostal, v Čechách by vždy dobře byl knězem. Proto nechť svrhnu Čechové jho papežovo zcela; každá obec si má zvoliti sama kněze a tito si voltež své představené.*) Luther se nezmýlil ve své naději, že tento plán bude od Čechů s radostí přijat; vždyť šlechta německá jej sama ráda schválila a české stavy nebyly o nic lepší. Návrhem Lutherovým měla býti i nepatrná dosavadní moc konsistoře zlomena. Stavové, jak již dříve pověděno, se naučili vládnouti nad kněžstvem již před Lutherem. Obce samy měly rozhodovati nad celým náboženským systémem; kněz měl býti vlastně ustanoven za poslušného posluhu, který jest vykonavatelem vůle obce, ale nikoli jejím pastýřem. Učiniti přítrž zlořádům přítomným a získati lepších kněží *tímto způsobem*, bylo marnou snahou; vždyť se měl kněz ocitnouti v horším otroctví, než jak dosud bylo. Zda právě vplétání se moci laické do záležitostí církevních choroby utrakvismu nepřivodilo?

*) Srv. Denis-Vančura: Konec sam. čes., 365.

Rokycana sám, stavě se proti tomuto zlořádu, odůvodňoval svá slova i sv. Otcí. *) Konsistoř se nalézala nyní v tužší závislosti než v desítiletí předchozím; stavové ji mohli obsazovati svými stvůrami.

Již před Lutherem o přijetí a propuštění kněze rozhodovala větším dílem libovůle kollátora; proč by tedy nevtiskly kruhy rozhodující svému praktickému jednání ráz zákonitosti? Nač se zbytečně konsistoři vymlouvati z přehmatů, mohou-li v nové víře své přehmaty nazvati odůvodněným právem? Byla-li však v husitství mravní úroveň kněžstva příliš nízká v takových poměrech, nemohla býti rozhodně lepší v pohodlném protestantství, zvláště jestliže se poddanství kněžské jen přitušovalo.

Chtěl-li Luther jen trochu přemýšleti, nemohlo mu ujíti, že vrhá kněžstvo husitské svým plánem ještě do horší mravní zbědovanosti. Jemu však na tom mnoho nezáleželo, jak mravné to nové kněžstvo bude; běželo mu více o to, aby se k němu přidali ti, kteří by mohli kněžstvu libovolně poroučeti a dle svého gusta je vychovávat.

A jak mohli kollatoři k protestantství náchylní působiti dobře na mravy svých kněží, jestliže se sami brodili bahnem neřestí, a jestliže k tomu všemu tyto neřesti nauka Lutherova omlouvala?

Luther věděl, že mluví k srdcím, kterým o skutečnou nápravu kněžstva nejde; věděl však též, že stavové z budoucího obratu mohou výtečně politicky kořistiti. Obě strany si rozuměly; zchátralých povah bylo tehdy u nás dosti, které bez ohledu na dobro náboženství se nabízely za

*) Erben: Výbor z literatury české I, 740—1.

nástroje podvratu. Luther zamítal svátostné předpodstatnění; leč na tuto urážku víry kališné málo dbáno; jen když byl novotářem kalich povolován.

Kollátorům se též zamlouvalo, že nová víra nevyžaduje pro obřady zvláštních bohoslužebných rouch a drahých nádob; vypočítali si snadno, že kněz protestantský bude lacinější než kališný. Před vystoupením Lutherovým mnohý pán k vůli úspoře si zjednal kněze bratrského místo kališného.*) Leč protestantský kazatel se jim mohl rozhodně více zamlouvati než bratrský, hledíme-li k zásadám obojí konfesse. K tomu všemu nemusili vydávati peníze kandidátům kněžským na cestu do Italie.

Kališníci ovšem rádi poslouchali protestanty, kteří hlásali, že přijímání pod jednou jest k záhubě jako přijímání Jidášovo; že *prospívá na nejvýš tolik jako požití řetkvičky.**)* Kollátoři na to nedbali, že Luther mši sv. nepokládá za oběť a že tak kácí střed kališné bohoslužby. Vždyť jim na druhé straně dovoľoval německý odpadlík bohoslužbu v jazyce domácím. Že z jiných příčin se stane německá víra pro jazyk český kletbou, o tom mnoho nepřemýšleli. Spokojovali se přítomností.

Zchátralému kněžstvu kališnému se zase líbilo zvláště to, že Luther písmem i vlastním příkladem lákal ke kněžskému manželství. Kdyby je byl naopak pobízel k větší mravnosti, nebyl by mnoho porídil; vždyť byla mravokárná sekta již v zemi dávno.

Panstvu byla k přestupu ovšem největší pobídkou Lutherova smyšlenka, že spása závisí jedině

*) Winter: Život církevní, 504.

**) Tamtéž, 68.

na víře. Někteří kněží, kteří ještě Luthera nepoznali, nemohli si ani po svém přestupu v hlavě srovnati, že by doktor pokládal skutky dobré za věc zbytečnou, a proto kázali, že pravá víra „není bez skutků, ale ovoce v dobrých skutcích se vynáší“. Ale pohodlní páni naproti tomu tvrdili bez rozpaků: *„Co peklo? Strašidlo! V pekle budou toliko nevěřící, neboť věřícím žádní hříchové neuškodí, neb za ně již Kristus dosti učinil, prve nežli jsme se jich my dopustili“.**) A jak to lahodilo vypínavému panstvu, že církevní správa nad poddanými bude v jejich rukou zcela! Šlo tu o mohutnější politický postup aristokracie, jemuž měla býti zástěrou „svoboda evangelia“; ovšem že *tato svoboda měla platiti nikoliv ujařmeným, ale vládnoucím.* Hlavní jádro bylo intrikami mocných vláčeno do náboženské lhostejnosti a do mravní bídy. Krvavě pak splatil národ bezuzdnou a nebezpečnou hru stavů vyšších, byv vlečen proti vlastní vůli na Golgotu. Těžce obtížili své svědomí ti, kteří povahu národa převraceli a lhostejnosti náboženské bránu otvírali. Protestanté postupovali dle příkladu svého vůdce v Čechách nenápadně a chytře, kdekoli nemohli najednou zvítěziti, aby dosud nevyhaslý cit pro staré tradice nebyl najednou podrážděn; odpor úředních zástupců utrakvismu byl mdlý až běda. Co nechtěly viděti kruhy vyšší, to nešlo pozornosti napjaté těch kališníků prostých, kteří si ještě poněkud víry staré vážili. Tito cítili, že jest lutheránství v mnohých důležitých bodech hotovou protivou husitství. Náhončí Lutherovi věděli, že lid jest ještě živlem nejkonservativnějším, a proto měnili obřady jen pohenáhlou a na kázáních vedli lid jen zvolna

*) Tamtéž, 68.

k novotářským náhledům. Tato procedura byla ovšem vyšším stavům nepohodlná, ale musili míti zření k povaze národa přece.

Jak naivně a s jakou neopatrnou důvěrou mnozí Čechové sledovali přízeň lutherských, to patrně na př. ze zvláštních názorů kronikáře Bartoše Písaře. Ten napsal, že Luther německý národ „od dávných časův Čechům a Moravanům nepřiznivý k přijímání těla a krve Kristovy pod obojím způsobem přivedl a skrze to okolní Němce s Čechy a Moravany z daru Božího v přízeň a milost uvedl beze všech nesnází (!); ježto prvé jaké nesnáze, války a rozličná protivenství jedněch k druhým bývaly, kroniky české široce dokazují. — Tak veliká nenávisť Němcův k Čechům a Moravanům bývala, že jim těžko bývalo o samém jménu jich slyšeti. A toho dovodili plijíce, rotíce a do nejhlubšího pekla je odsuzující. Bůh pak všemohoucí ráčil člověka tohoto nadepsaného (Luthera) v nenadále vzbuditi, aby on to působil, a skrze známost zákona a pravdy cizí národy ze slepoty starodávni aby vyvodil. A takového divu ani Bernášek (sv. Bernard), ani Augustin, ani Dominik, ani Jeroným, ani Bonaventura, ani Franěk (sv. František), ani Beneš (Benedikt), ani Tomek (Tomáš) z Aquiny, se všemi jinými mnichy a biskupy i jiné povahy lidmi od papeže zasvěcenými neučinili. A jestliže jest při těch některých (to nevím) (!) jaká svatost života byla v tomto světě, však prospívali jsou sami sobě (!), ale bližním svým neprospívali učením a vedením ku pravé víře Kristově podle zákona jeho, jako tento doktor Luther Božím způsobem (!) jest prospíval“.*) Tak psal jeden z nejvzdělanějších Čechův! Staletá

*) Bartošova kronika Pražská, 35, 86.

zášť Němců zajisté nemohla přejíti působením Lutherovým náhle v ideální přátelství. Když r. 1513 zemřel ve Vídni vážený staroměstský konšel Bohuslav Kroupa, byl pochován v kostele. Ale vídeňský lid se nad tím velice horšil, žádaje, aby byla mrtvola upálena nebo vržena do Dunaje, poněvadž prý týž jest kacíř.*) Možná, že někteří z pohoršených ani určitě nevěděli, že jest nebožtík kališníkem; ale dostačilo vědomí, že jest nenáviděným Čechem, a již bylo pokřiku plno. A zdaž národ tak nepřátelský v několika letech mohl své stanovisko k Čechům změnit v poměr zcela ideální, srdečný? Zda stará kmenová zášť tak náhle po vystoupení Lutherově byla ztišena?

Bartoš nazývá pravým divem šíření „pravdy Kristovy“ přičiněním Lutherovým. Leč šíření pohodlné nauky Lutherovy nemusil podporovati vždy žádný divotvůrce, poněvadž zásady pohodlné více lidí milovalo než zásady přísné mravnosti. Jest skutečně s podivem, jak skrovně jinak vzdělaný Bartoš reformační činnost katolických velíků znal. Prý prospívali svou zbožností sami sobě! Zatím však mocným slovem a vzorným příkladem celé miliony lidstva k pravému následování Krista přiváděli. A byla jejich práce daleko obtížnější než agitace Lutherova; nechtěli se zajisté k vůli snazšímu postupu odhodlati k žádným ponižujícím kompromisům, nenechávali nikoho v pochybnostech o svém pravém cíli, hlásali přísný sebezápor, hlásali naprostou pokoru, nelichotili ničím marnivosti světské. Zda takové vystupování také u Lutheru nalézáme? Ten reformoval o mnoho pohodlněji.

*) Tomek: Dějepis města Prahy X, 357. Kroupa za několik dní na to byl převezen do Čech a pochován slavně v kostele Týnském.

VI. První průkopníci lutheranismu v Čechách a na Moravě.

Mezi těmi, kteří první v Čechách pro lutherství znamenitě půdu zkyprili, vyniká pověstný bratr *Matěj „Poustevník“*. Jeho pomoc byla sice nepřímá, ale vydatná. Neuváděl sice vlastně do Čech skutečnou nauku Lutherovu, ale za to dráždil rodáky proti kněžstvu kališnému i katolickému; při tom mluvil o Lutherovi s láskou a úctou, neznaje ještě dobře pravé povahy německého novotáře. Myslil, že chce Luther uplatniti nějakou mravní očistu a že právě z té příčiny zápolí s Římany. Byl mravů bezúhonných, pravý asketa; proto si lehce získával přízně prostého lidu.

O tomto zajímavém mravokárci sluší podrobněji promluvit, poněvadž jeho osudy znamenitě osvětlují tehdejšího ducha času.

Matěj Poustevník pocházel rodem ze Žatecka; byl to muž prostičký, vyučený kožešník. Delší čas přebýval o samotě s několika druhý v lesnatém kraji pod horou Boubínem v tiché pobožnosti *) R. 1519 „nucen jsa vnitřním svědomím a z puzení ducha Eliášova“ **) počal veřejně kázati proti současným zlořádům na všech místech, nešetře nikoho. Jeho řeči byly jadrné, bystré, drsné, obsahovaly mnoho trpké pravdy.

Velice zajímavý a současnou dobu znamenitě posuzující jest list, který poslal Matěj týden po sv. Václavu r. 1519 Pražanům. Psal „že ani v Sodomě a Gomoře se nepáchaly tak mrzké a hanebné hříchy, „jako nyní v těchto dnech posledních, ve dnech antikristových, kdežto nad počet

*) Tomek: Dějepis města Prahy, X, 466.

**) Bartošova kronika Pražská, 160.

písku mořského rozmnožili jsou se hřícnové a nepravosti. Všudy lid proti lidu povstává tělesně i duchovně, a v tom mezi nimi ustaviční svárové, různice a nepokoje; a království také proti království v mnohých zemích povstává a bouří se, k válce a nepokoji strojí se. Hlad tělesný byl a duchovní ustavičně jest: ne hlad chleba, ani žízeň vody, ale hlad slova Božího. A snad díš: kterak by to bylo, ano plno kněžstva, kazatelův, učitelův a kněh nesčíslný počet i laikové mají? Všecko nic platno není, mnoho poslouchati, mnoho čítati, mnoho kázati, mnoho vůli Páně znáti: nebudeme-li toho všeho vskutku plniti a zachovávat, což se káže, co se poslouchá, co se čte, co se mluví, vždycky duše bude hlad trpěti a žízeň. (Kněží) někteří žádné víry, žádné vážnosti, ani které povstivosti k božským věcem mají; ale všech služeb božských a skutkův úředných řemeslně a ze samého obyčeje požívají, beze vši bázně a strachu, bez náboženství a srdce skroušeného; ale nevážně, tělesně, zhovadile, zmařile s tím se obírají. K tomu jsou mnozí ve všech hříších smrtných. A protož prosím pro Pána Boha, žádám pokorně pro spasení vaše i všeho lidu, milí kněží! Obrátte se k Pánu Bohu svému skrze hříchův ostání (zanechání) a skrze pravé pokání a vedte lid ku pokání pravému. Na vásť záleží duše lidské, a z rukou vašich požádá Pán krve jich.“ Chutných pokrmů a nápojů se nyní velice nestřídmě užívá „druhdy až do peského vrácení, až do němoty, rozumu i paměti zbavení, a někdo až do duše vylití a náhlého scepenění. Všecko se to děje v těchto časích na kvasích nešlechtného lidu panského a zemanského, kdež o polovice a o plné žerou a pijí a jako do sudu do sebe lijí a potom pesky zase vracují. Také milují měkké léhání,

dlouhé a rozkošné spaní, v měkkém a dlouhém rouše chození, často a lahodně v mytedlnách mytí. A z toho ze všeho hotovi a kvapni takoví bývají k smilstvu a k cizoložstvu a k všelike nečistotě; nebo tělo vychovalé a vykrmené hotovo jest ke všem smilným a nečistým i sodomským hříchům. — Proč v zemi této takové roztržky a nejednoty mezi stavy všemi třemi jsou? tak že, co sněmují, rokují, namlouvají k jednotě, k smlouvě, nic tomu nemohou učiniti; ale vždy více hořkosti, nechuti, zlosti, nevěry, zrady a téměř žádného srovnání ani upokojení mezi sebou mohou míti. Co na jednom sněmu k něčemu naměří, na druhém sobě nezdrží. A co to všecko působí, než pýcha, hrdost a svá vůle? Nic nejednají pro čest a chválu Boží a pro spasení své a bližních svých; neb všickni, což jich jest, ne což Božího hledají, ale každý na svou misku hrne a táhne. Málo kdy co dobrého sjednají; hříchové a nepravosti jim rozum a moudrost odjali, darové i dárkové jim oči slepili. — A to všecko pýcha, hrdost a žádost cti a chvály světa tohoto v nich působí a jedná, aby se hryzli, kousali, žrali, až i zkažení budou jedni od druhých v takové pýše luciperově a v své vůli satanově. Ó běda, běda lidem mocným, povýšeným, bohatým a slavným světa tohoto! Zvláště kteříž chudinu svou násilně loupí, drou, šacují, jich mozoly a statky žerou, roboty bezprávné, berně časté vzkládají, úroky nespravedlivé berou, sirotkům mnohým statky berou, pokuty za viny propadené každé berou, počty znamenité ode všech berou a přijímají. A to všecko na svou pýchu zlořečenou nakládají, na syny a dcery své mnohotvárnou a nesmírnou a luciperovou pýchu strojí a připravují; z chudých některý potřebný oděv snímají a na se zbytečný a nepo-

třebný strojí; někdy prostý pokrm a rovný nápoj chudým odjímají a sami nad potřebu žerou a pijí rozkošné a drahé věci.“ Cizoložství, ba i krvesmilství tak se rozmohlo, že mnohý neví, „čí kdo otec a čí kdo syn jest, čí která máte a čí která dcera jest, a nebo čí bratr a neb sestra jest. — Ó, obraťte se ku Pánu Bohu svému v celém srdci vašem, v postu a pláči a v kvílení a ostávejme hříchův a nepravostí, a čiňme pravé ovoce pokání svatého! — Ó kněží, kněží! Proč vy dřímáte? Proč vy spíte, majíc býti strážní a vůdce lidu tohoto?“ *)

Drsně ale vtipně tedy stavěl prostý Matěj na pranýř vady všech stavův, nešetře nikoho. Jeho úsudky o tehdejší mravní zkaženosti byly ovšem větší nou pravdivé. Byl to druhý Chelčický, který k svým kárným řečem měl o mnoho víc látky než jeho předchůdce; vždyť právě nyní v nejhorší podobě se jevil bankrot husitské reformace. Při svém bouření proti všelikým zlořádům, byl Matěj daleko nestrannější než Hus, který hlavně bouřil proti kněžstvu a hříchů šlechty jen někdy se dotýkal. Matěj si získal mezi prostým lidem brzy celé davy přívrženců, neboť jak starý letopisec dí, „kněží byli života nepřikladného a lid obecný vždy žádostiv byl dobrých kazatelův a šlechtěných“. **)

Matěj již ve psaní k Pražanům oznámil, že z vnuknutí, ano uložení Božího chce přijeti do Prahy, aby svým slovem hříchy rušil a kazil. A vskutku již 11. listopadu téhož roku přibyl s několika druhy do Prahy a počal učit, „vyučuje lid prostý zákonu Božímu, odměšujíc lidské ná-

*) Bartošova kronika Pražská, 331—352.

**) Staří letopisové, 435.

lezky od jiných svatých věcí jako plevy od pšenice; lidem také schvaloval učení Martina Luthera.“ *) Některí ho pobízeli, „aby šel orat a dělat to, čemu se učil,“ **) ale přes to se k němu hrnuly stále větší zástupy obojího pohlaví. Pražští měšťané sice mu nechtěli propůjčiti žádného kostela, Matěj však našel útulek ve vápenici Duchka Kapalína, měšťana novoměstského.***) Pražské kněžstvo zahorelo hněvem, když pozorovalo, jaké davy se k Poustevníkovi valí. Mrzelo se velice, že se laik vměšuje do práv kněžských a že lid od správců duchovních odvrací. Proto vybízeli purkmistra i radu, aby takým schůzím učinili přítrž. Proto bylo Kapalínovi úředně rozkázáno, aby svůj příbytek nepropůjčoval k takovému scházení, nechce-li propadnouti trestům.

Když tedy 20. listopadu nebyl prostý lid ke Kapalínovi vpuštěn, hrnul se u větším počtu než než kdy jindy na prostranství za kolleje Rejčkovu, kdež jim Matěj kázal a pak společně s nimi modlitby vykonával.†) Kněží byli zaraženi, když viděli malý prospěch svého zakročení. S některých stran domlouváno Matějovi, aby se stal knězem. Ale reformator odpovídal, že jediným knězem jest Kristus; nechce prý býti falešným (!) knězem, podobným jiným. Kázal dále dle svého ohlášení po březích, po ostrovech, ulicích, po haldách i po hospodách.††) Byl vypovězen z Prahy a skutečně v sobotu před svatou Lucií odešel; leč v pondělí (12. pros.) byl v Praze zase a shromažďoval ke svým řečem ještě větší zástupy. Kněží

*) Staří letopisové, 436.

**) Hájkova Kronika, list CCCCLXX.

***) Tomek: Dějepis Prahy, X, 467.

†) Staří letopisové, 436.

††) Tomek: Dějepis města Prahy, X, 467—8.

se bouřili zle pro jeho ostré kárání zlořádů duchovenských, ale málo pořídili, protože lidé „nevěděli se kam utéci o svou duši, nenávidíce toho kněžstva.“ *) Nejvíce se horšil *Jan Poduška*, farář Týnský; byl to člověk lstivý, který dle zprávy letopiscovy miloval dobré pití a dobré krmě, ač pro takové labužnictví jiné kněze haněl. Poduška sám byl náhončím Lutherovým, jsa s Lutherem osobně znám. **) Leč stál o novoty z příčin málo ideálních, jsa člověkem sobeckým. Následoval Luthera přesněji než Matěj Poustevník, klada větší důraz na víru než skutky. Tento Lutherův stoupenec počal vyhlašovati schůze Matějových přátel za „velice nebezpečné a ke zlému náchylné!“ ***)

Podobného rázu bylo ovšem více pražských kněží novotářův. Není tudíž divu, že právě kněžstvo novotářské těžce neslo, že je Matěj burcoval z mravní ospalosti; totéž kněžstvo nejúsilněji nepohodlného mravokárce pronásledovalo. †) Tak narážely na sebe prudce dva směry novotářské. Jest jisto, že by byl sám Luther Matěje též pro jeho působení káral.

Poduška se chápal prostředkův až zoufalých, jen aby svou „reformační“ reputaci udržel. Počal rychle kázati, že Bůh nepotřebuje ornátů, obrazů, ani oltářův. Sami lidé jsou prý chrám Boží a nikoli kostel. ††) Počal také do opravdy prováděti některé novoty v kostele, ale se zlou se potázel. Sami konšelé žalovali administratorovi pod obojí, Matěji *Koramhovi*, že zavádí Jan Poduška novoty

*) Staří letopisové, 436.

**) Winter: Život církevní v Čechách, 69.

***) Staří letopisové, 436.

†) Srv. Tomek: Dějepis města Prahy, X, 468.

††) Staří letopisové, 437.

nenáležitě. Stýskali si, že zastavil „pocitivou a utěšenou“ processí literátskou, která se s velikým leskem konávala; zkazil pěknou tabuli oltářní, jinou starobyrou tabuli, uměle řezanou a malovanou, s podobou Panny Marie, dal zatarasiti nazvav ji postupně „hofartou“; také házel kamením na tabuli s obrazem Panny Marie, až urazil roh oltářní; na kázání mluvil, že se nemá říkati „Zdráva's Maria,“ mluvil pikhartsky o obcování svatých.*)

Tedy přílišná „pokrokovost“ Poduškově reputaci málo prospěla. Přirozený cit lidu chtěl zatím viděti reformaci v něčem jiném než v tupení řádů starobylých. I prostý lid věděl, že Poduška haní takové věci, které v pravdě křesťanskému životu nejsou pražádnou závadou. Za to Matěj daleko více kázal proti nekřesťanským mravním zlořádům než proti starobylé věrouce, a tím si přirozeně získal u prostého a celkem dosud konservativního lidu daleko větší přízně než Poduška.

Jest to zjevem velice zajímavým, že hned první obdivovatelé Lutherovi v Čechách v tak prudké sváry upadli. Dle tohoto zápasu se dalo souditi bezpečně, jak špatnými a neupřímnými reformátory jsou právě ti, kteří se svým působením Lutherovi nejvíce blížili. Pronásledovali Matěje nikoli pro jeho věrouku, ale že káral přímo mravní pokleslost. Tomek praví, že byli právě nejprudšími protivníky Matějovými ti kněží, „kteří byli počali novoty starým řádům strany pod obojí odporné.“ **) Z toho lze dobře souditi na povahu lutherských radikálů. Kdyby byl přišel mezi ně Hus, dopadl se svými mravokárnými řečmi jako Matěj.

*) Staří letopisové. 438.

**) Dějepis města Prahy X, 468.

Když r. 1520 po Velikonocích počal zuřiti v Praze mor, navštěvoval Matěj horlivě chorobné, těšil je, modlil se s nimi; tím ještě více v době soužení jeho oblíbenost u lidu stoupla.*) A čím více sám obliby docházel, tím vydatněji stoupala mezi lidem i vážnost Luthera, kterého Matěj chválil. Denis o něm dí: „Jak povšechným směrem svých kázání, tak povahou ducha svého bratr Matěj přede vším byl pokračovatel Táborských i náležel spíše staré škole než nové: připravil cesty reformě lutheranské, ale v skutku neuvedl ji do Čech.“**) Matěj brojil proti kompaktatům, plísnil kališníky, proč vyhledávají spojení s Římem; takové řeči byli ovšem akci Lutherově znamenitou podporou. Později Matěj Poustevník se lépe přesvědčil o povaze lutherských a odvrátil se od nich; přešel k sektě Habrovanských čili Lileckých, která sice měla s jednotou českobratrskou mravouku stejnou, ale přece v příčině věrouky vedla s bratřími spory. Hlavou sekty té, jež vznikla asi roku 1520, byl rytíř Jan Dubčanský z Habrovan. Pevnější soustavu náboženských zásad této sekty obstaral Dubčanský dle rad Matějových. Oba muži sestavili náboženský řád tak, že vybrali něco z Lutherovy nauky, něco z Zwingliho a Oekolampadia.***) Ač však od r. 1526 Matějovy sympatie k Lutherovi velice ochladly, přec jen předešlá činnost Poustevníka Lutherovi značně prospěla.

Jinou podporou lutherství v Čechách byl *Jan Miroš*, jinak *Miruše*, farář od sv. Kříže. Tento kněz vydal již r. 1513 dva traktáty o poslušenství papežském a o přijímání dítek; v těchto

*) Staří letopisové, 440, 441.

**) Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 369.

***) Srv. Winter: Život církevní, 88, 801—2.

traktatech zřejmě se odchyloval od některých zásad katolických a kališných. Vysoké stáří ho nijak nezdržovalo od novotářství. Spjoval se přitom s Poduškou a *Václavem Rožďalovským*, prološtěm kolleje Karlovy. Rožďalovský, jenž byl zároveň členem kališné konsistoře, dopisoval si s Lutherem již r. 1519. Všichni tři blahopřáli Lutherovi a povzbuzovali ho k dalšímu pokračování. Lutherovu učení kypřil v Čechách půdu též doktor Burian Sobek ze Skornic, potomek vladycké rodiny původně slezské. Burian byl s Lutherem osobně znám, těše se veliké přízni německého doktora. Přeložil několik spisů Lutherových i všeobecný dějepis lutherského Jana Kriona. Byl to muž velice nadaný a proto tím více starému utrakvismu nebezpečný. O kněžích katolických se potupně vyjádřil, že jsou olejem špikováni, pročez mu přezdívali protivníci „doktor Špik.“ Burian ze Skornic až do smrti pracoval úsilovně o spojení českých nespokojenců s kacířstvem německým, staraje se o určitý, přesný program českých radikálů.*) Směr Lutherův v Praze podporoval i učenec Brikcius.

Z členů university Pražské vůbec proti novotářství důrazněji vystoupil pouze Jiří Písecký, který mezi studentstvem hleděl vzbuditi nechuť proti Lutherovi a jiným „kuklíkům“, kteří bloudí.**)

Konsistoř se osmělila roku 1519 postavit hráz novotářství. Na den 24. srpna svolána synoda děkanů, která zavrhlá několik věroučných článků šířených Mirošem a jeho přáteli. Ale její hlas daleko nepronikl; usnešení synody nezastavilo ani v nejmenším lutherský příval.

*) Bartošova kronika Pražská, 60. M. Procházka: Dvoustoletý zápas náboženský, 207. Winter: Život církevní v Čechách, 70.

**) Winter: Život církevní, 70.

Hned druhého roku lutherští se odhodlali k znamenitější podpoře nového směru náboženského. V tehdejším pohnutém čase měla volný průchod všeliká svévole; král Vladislav II. byl mrtev a mladičký Ludvík se posud do Čech neodebral. Za takých okolností osobovali si stavové mimo jiná práva i obsazování konsistoře. A v tomto příhodném čase Miruše s Poduškou pobídli novotářské stavy, aby učinili v konsistoři změnu ve prospěch lutherství. Tito tak učinili na sjezdě v Praze o Svátosti r. 1520.

Vyzvali náhle administrátora *Matěje Koramba*, aby se vzdal svého úřadu; bylť Korambus nepřitelem novotářství. Administrátor se panstva darmo ptal, z které příčiny má tak kvapně ustoupiti. Měl sice některé zastance mezi konšely, ale nic mu jejich pomoc neprospěla. Měšťané již ze strachu před zpupností šlechty couvli, a tak místo Korambovo zaujal mistr *Václav z Litomyšle*, řečený *Šišmánek*. V obnovené konsistoři přidělení Šišmánkovi čtyři konsistoriané k radě; mezi těmito byl Jan Poduška.*) Novotářští stavové si hned tedy chtěli zajistiti organizaci na úkor církve kališné. Nebylo to právě spravedlivé, jestliže lidu kališnému, konservativnímu, stavěli v čelo správce novotářské. Počínali lutherskou reformaci shora; určovali generály dříve, než měli vojsko. Jak mohla nyní církev kališná prospívati a s Římem se sbližovati, jestliže jí vládli lutherané? Náboženství rozmařilé šlechty mělo býti způsobem umělým vpašováno do srdcí lidu kališného.

Němci čeští, kteří před sto lety tak veliký odpor na jevo dávali proti novotám Husovým,

*) Tomek: Dějepis Prahy X, 469. Zikmund Winter: Život církevní v Čechách, 326.

chovali se k nauce Lutherově zcela jinak; nezdržovala je před novotami nevraživost národní, byli hrdi na svého krajana z říše. R. 1521 poslal Luther do Čech zběhlého mnicha *Tomáše Münzera*, který počal podávati v Praze svým soukmenovcům pod obojí dle smyslu Lutherova. Kázal nejprve u sv. Tomáše na Malé Straně německy a „ukazoval falešné učení antikristovo býti papežské i jeho náměstkův“.*) Mnichové ho ovšem dlouho nestrpěli. Nalezl tedy útulek u sv. Kříže, kázal též v Betlémě a v kapli Božího Těla, podával pod obojí i v chrámě Týnském. Kázával též latinsky, aby i mezi Čechy půdu Lutherovu učení zkypřil. Novoty, jež zaváděl, byly sice shromážděním duchovenstva odsouzeny, ale tím se německému radikálovi málo ublížilo; vždyť konsistoř byla skoro lutherská a panstvo mu přálo, třebaš nebyl Münzer Čechem. Nad to páni tohoto cizince vřadili mezi mistry kolleje Karlovy a živili ho zde na své vlastní útraty.***) Bartoš Písař si pochvaluje, že „znamení počet Němcův a jiných ukrutných někdy protivníkův zákona Božího přistoupali a přijímali z rukou jeho (Münzera) tělo a krev Krista Pána pod dvojím způsobem“.***) Na to si však Bartoš nevzpomněl, že německý národ se chtěl nyní zcela jiné „pravdy Boží“, než jakou vyznávali husité. Stejná forma obřadní s kališníky nebyla nijak výrazem stejné víry s naukou kališnou.

Že Tomáš Münzer kázal proti Římu jistě statečně, toho důkazem, že téhož roku v den památky mistra Husa a v neděli na to páchány

*) Bartošova kronika Pražská, 70.

**) Srv.: Staří letopisové, 449. Bartošova kronika Pražská, 69, 70. Tomek: Dějepis Prahy X, 494.

***) Bartošova kronika, 70.

mnohé výtržnosti proti klášterům. Veliké množství pražské chátry přišlo ke klášteru svatého Jakuba, kdež zpívána píseň „V naději Boží mistr Jan Hus“, pak „Věrní křesťané silné doufejme“ atd. Odtud spěchali výtržníci zpívat ke klášteru sv. Klimenta a potom k Matce Boží Sněžné. Při tom strhávali obrazy a sochy svatých a vláčeli je od kláštera ke klášteru v blátě. Výtržnosti nabývaly tak hrozivých rozměrů, že musili konšelé rychle zakročit; zavřeny všechny městské brány i na mostě s obou stran.*) Jak patrně, prospívalo tedy „čisté evangelium“ znamenitě. Jenže takové „reformační“ výjevy ještě nebyly právě známkou pokorného a v pravdě zbožného ducha křesťanského; takhle „křesťanského ducha“ projevovati dovedl lehce každý.

Když viděli Němci, jaká zvůle jest popřána jejich novotářskému krajanovi, vedli si nyní velice směle. Na příklad si najali tehdy pro sebe kostel na Louži za roční poplatek desíti českých kop; když bylo však na nich žádáno, aby své platební povinnosti dostáli, vedli tuhý odpor a po hospodách vyhrožovali.**)

Konservativní kališníci i katolíci se bránili tehdy proti novým proudům dosti slabě; byli zaraženi jarým útokem. V Praze se opakovaly podobné výjevy jako před sto lety za doby Jana Želivského. Překládaly se a tiskly posměšné německé pamflety na katolickou církev. Skládány také potupné pamflety latinské. Jeden latinský pamflet líčí ve formě evangelia posměšně, jak prý jest papež lakomý.***) Na to si skladatel nevzpomněl,

*) Starí letopisové, 449. Tomek: Dějepis města Prahy X, 494, 495.

**) Z. Winter: Život církevní v Čechách, 71.

***) Winter: Život církevní v Čechách, 72.

že protestantské panstvo samo hlavně z lakoty a panovačnosti usiluje o zrušení řádů katolických. Výtržníci veřejně odporovali konservativním kazatelům; ani administrátor Šišmánek nebyl ušetřen výpadů novotářů, když v Týně kázal. Novotáři oplzle zpívali před kláštery, honili mnichy; všude bylo plno hádek o Luthera; tuhé spory se konaly zvláště v hospodách, až často tekla krev. *)

Současný letopisec píše o tehdejším neblahém zmatku: „Divně se míchalo mezi všemi stavy jak světskými tak i mezi kněžími pod obojí přijímajícími, že se jedni od druhých oddělovali, divné podstrky sobě činili, proti sobě kázali, co jedni chválili, to druhí haněli, a zase naopak. Jedni druhé kaceřovali a pikhartovali, jedni, co prvé bývalo, proměňovali a druhí mnohé věci vymýšleli; a z takového roztrhání a nesvornosti kněžstva mnoho zlého vzrostlo, i vypovídání některých dobrých měšťanův; neb byl lid rozdvojený při svém náboženství, jedni chválíce a oblibující učení doktora Martina Luthera a pobožnost bratra Matěje, jiní pak proti tomu kázali, aby to bylo přetrženo, že se již slovo Boží káže v hospodách a ledakdes v domech šenkovních; jiní pak mezi sebou o to se hádali, vadili, častokrát i políčkovali a bili bez lítosti; také listy na se psali a tiskli proti sobě, písňe o sobě skládali. Bylo by nyní mnoho o tom psáti, co se tehdáž, prvé i potom dalo a k jakému cíli to směřovalo, mnohým pobožným k velikému soužení; neb když který vyšel pro svou potřebu, tehdy sobě na něho jiní prstem ukazovali, povolávající (pokřikující) naň; a co mohli, ku posměchu to jim činili, takže k žádnému

*) Winter: Život církevní v Čechách, 72.

právu, k žádné spravedlnosti přistoupiti, ani slyšení o svých žalobách jim dáti nechtěli, neb se proti nim všickni spikli duchovní i světští.“ *)

Roku 1520 po smrti Jana Podušky (13. září) vybrali si někteří osadníci *Václava bakaláře*, jenž přibyl odněkud z venkova, poněvadž ho nazývá letopisec knězem selským. Své dosazení děkoval nejvíc Václavu z Prostiboře, písaři komorního soudu. Václav se osvědčil jako důsledný pokračovatel Poduškových snah. Kázal, že se tělo Boží nemá vystavovati, poněvadž to není ustanoveno ani od Krista ani od apoštolův. Kazil posvátné obrazy a vyřezoval z missálů krucifixy. Když ho žádali mnozí osadníci, aby starobylý zvyk výstavy nejsvětější svátosti nerušil, odpovídal, že tento řád jest lidským výmyslem; osadníci mu stejným právem namítali, že nevystavování jest také lidským výmyslem. Ale ani purkmistr Václava neobměkčil. Proto ho osadníci ještě s jinými kněžími (nepochybně střídníky Týnskými) vypověděli. I rektor školy byl své hodnosti zbaven, ale na přímluvu administratora Václava Šišmánka znovu přijat; nyní spravoval faru sám administrator. Tomáš z Prostiboře přijal Václava bakaláře k sobě; z bytu Tomášova vycházel pak Václav kázat k sv. Šimonu při špitále Bobuslavově. Když mu činil administrator veliké překážky, uchýlil se k sv. Kříži většímu. Ale administrator bděl dále a když Václav v kostele urazil u krucifixu ruku, byl na jeho ponuknutí i odtud vypuzen. Václav nemínil tak lehce ustoupiti a prosil Týnské kostelníky, aby mu dopustili kázat v kostele na den sv. Jana Evangelisty. Ti ho odkázali na administratora Šišmánka, jako správce kostela. Admini-

*) Starí letopisové, 445.

strator dovolil, ale jen z toho důvodu, aby byla zřejma redůslednost Václava, který se byl zařekl, že nechce nikde kázati, kde se vystavuje tělo Páně. Sváry se vlekly v osadě Týnské dále; stoupenci Václavovi vybrožovali krutou pomstou. Když 3. února v neděli devítník Šišmánek káral proti bludným sektám, jeden nožíř, jménem Pikus, hlasitě mu odporoval. *)

Pro tyto a jiné nesnáze svolal administrator Šišmánek r. 1521 sbromáždění kališného kněžstva. Svolané duchovenstvo vydalo 12. dubna obecné nálezy odporne novotám. Leč tyto artikule byly sestaveny trochu neurčitě, polovičatě, poněvadž mnozí ze sbromážděných kněží byli prosáklí novými zásadami. Ustanoveno, že se má setrvati při starých rádech kališných; sedmero svátostí se nemá haněti; klanění se nejsvětější svátosti má potrvati; svátky, posty i jiná přikázání církevní se mají zachovávat; Písmo svaté budiž vykládáno dle smyslu svatých otců církevních; každý má věřiti v orodování svatých, Matku Boží ctíti; kněží nechť zanechají „postranních, cizích, neužitečných, výtržných kázání, pohádek všetečných“. Dále připomenuta některá pravidla dotýkající se kněžské kázně. Mnohým kališníkům ovšem tato usnešení po chuti nebyla. Neměla také žádného účinku. **)

Na venkově již rok před Poduškovým novotažením Německobrodský *kněz Jan* počal půsbiti ve smyslu nových nauk. Rušil všechny obřady katolické. ***) Lutherství se nejlépe dařilo v městech

*) Starí letopisové, 446—7. Tomek: Dějepis města Prahy X, 492—3.

**) Winter: Život církevní, 73. Tomek: Dějepis města Prahy X, 493—4.

***) Z. Winter: Život, 71. M. Procházka: Dvoustoletý zápas náboženský, 208.

sousedících s říší německou. Tak v Mostě a Trutnově záhy kvetly lutherské novoty. V Kadani již r. 1523 byl veliký převrat. V Žitavě kázal Lutherův žák Heidelberg, a odtud každou chvíli některý kazatel přecházel do pohraničních měst českých. Ve svobodných horních městech zapouštěla nová víra nejpevnější kořeny. V severních Čechách se snažili o šíření lutherství nejvíce šlechtické vrchnosti, z nichž některé teprv nedávno do Čech z Míšně a Saska se přesídlily.

A tak *Salhausenové*, pánové z *Bínova*. *Šejnicové* zavodili v novotářství se *Šliky*, *Vartenberky* a *Valdštýny*. Toto panstvo úsilovně podporovalo protestantismus, zvláště v Loketsku, Žatecku a Děčínsku. Když r. 1521 Šlik do Lokte dosadil protestantského kazatele, dostalo se mu písemné pochvaly od samého Luthera; již ve dvou letech v tomto městě byly vystřídány obřady katolické protestantským kostelním řádem. V Ojbíně přestoupil k protestantismu již r. 1523 sám převor Celestinů a r. 1532 odpadlo k lutherství dvacet mnichů *)

Ačkoli Morava neměla již pro svou zeměpisnou polohu tak snadné styky s říší jako Čechy, přece se zde protestantismus šířil hroživě současnou dobou. V městě Dvorci (Hof) v severní Moravě kázal již r. 1521 jeden potulný kazatel ze Svídnice.

Jablava, která byla před sto lety prudkou nepřítelkyní novot husitských, odstupovala nyní od Říma ze všech moravských měst nejrychleji. Sem přišel r. 1522 *Pavel ze Spretten*, jinak zvaný Pavel Speratus, který před svým příchodem horlivě šířil novoty v Augsburku, Würzburgu, v Solno-

*) Z. Winter: Život, 71. Srv. Anton Frind: Die Kirchengeschichte Böhmens IV. Bd., 876—417.

hradě a Vídní. Jihlavští ho vítali jako božského proroka; již proto se jim zamlouval, že byl Němec. Sperat si zde velice liboval a mínil zde stále přebývati. Marně se namáhal moravský biskup Thurzo toho kacíře z Jihlavy vypuditi. Němečtí měšťané ho bránili horlivě; nad to našel znamenitou ochranu i mezi některými českými pány. Tehdy také ošemetný Jihlavan *Martin Goeschel* ztropil nevídané pohoršení. Vstoupil do řádu prae-monstratského a přetvařoval se tak obratně, že ho představení pokládali za nejlepšího katolíka; tak se stal proboštem v Dolních Kounicích a pak dokonce světícím biskupem v Olomouci. Nyní teprve přiznal barvu a svého vysokého důstojenství zneužil ve prospěch protestantství. Odpadl od katolictví, svedl jeptišku a oženil se s ní a přidal se r. 1526 k sektě Novokřtěnců v Mikulově; tam právě jakýsi *Hubmaier* sváděl lid k bludařství a když se dověděl o přestupu Goeschlově, věnoval mu z radosti nad tím jeden svůj spis.

Také v Brně, Znojmě a Třebíči dály se již v této době náboženské převraty. *)

VII. Vláša Jana Hlavsy z Liboslavě.

Náboženský zápas v Praze nikterak neumdléval; naopak nabył posily v ctižádostivých a mstivých intrikách dvou předních údu sjednocených Pražských měst. Muži těmi byli mistr *Jan Pašek z Vratu* a *Jan Hlavsa z Liboslavě*. Byli to ostří sokové,

*) M. Procházka: Dvoustoletý zápas náboženský 204, 205. Z Winter: Život 71, 72.

zápasíci spolu o samovládu nad Prahou. Dlouholetá slabost vlády krále Ludvíka poskytla hojně příležitosti těmto sokům k rozvinutí krutého osobního zápasu; při vzájemném zápolení sloužilo oběma náboženství za záminku osobních cílů.

Jan Pašek z Vratu pocházel ze Starého Knína, narozen jsa z rodičů velmi nuzných; matka jeho bývala hokyně. Žebrával prý jako malé dítě po ulicích. Když vystudoval, byl nějaký čas rektorem a pak se stal mistrem na universitě Fražské. Pro jeho ostrovtip svěřen mu i úřad nejvyššího písaře radního na Starém městě. Řečňováním při zemských soudech si dobyl zvučného jména i jisté zámožnosti. Za Ludvíka povýšen i do stavu rytířského. Byl volen do sboru konšelů a za jednoty obou měst zvolen obcí r. 1518 prvním purkmistrem (primasem).*) Jsa mužem nad jiné zkušeným a obratným, dovedl si lehce získati přízně lidu Pražského. Jeho obliba stoupala, když viděli Pražané, jak obratně jich hájí proti zpupným přehmatům šlechty. Při tom však byl povahy násilné, drsné a jakkoli si získal o Prahu některé zásluhy, přece hlavně pečoval o povznesení moci vlastní. Svě panovačnosti dával v šanc i dobro obecné. Vyznáním náboženským byl mírným kališníkem; leč jeho přesvědčení nebylo právě nejpevnější. Držel se utrakvismu hlavně proto, že největší část spolu občanů k téže víře se znala. Náboženství mu bylo agitačním prostředkem osobní panovačnosti.***) Všecky jeho vlohy málo obecnému blahu prospívaly, poněvadž bez poctivosti a nezištnosti i nej-schopnější talent spíš uškodí než pomůže.

*) Bartošova kronika, 20. Tomek: Dějepis města Prahy IX, 295.

**) Srv. Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 280, 281.

Jan Hlavsa narodil se ve Stříbře. Rodiče jeho byli řádní, ale chudí. Životní dráha Hlavsova byla velice podobna osudům Paškovým. Hlavsa vystudoval též u veliké nouzi a pak kantoril po školách. Dobře voleným sňatkem se zprostil ne právě vděčného a málo výnosného úřadu kantorského; od té doby postupoval stále výše. Za krále Vladislava dán mu erb s titulem „z Liboslavě“ a do řad konšelských byl volen od roku 1509. V několika pozdějších letech již zápasil s Paškem o prvenství nad Prahou. Byl muž na svou dobu velice učený; podporoval příkladně pokrok věd. Proti zvůli šlechty se stavěl s podobnou statečností jako Pašek; přičiňoval se prozřetelně o úzké spojení moci královské se stavem městským, poněvadž pevný svaz měst s vládou královskou byl nutnou podmínkou zastavení šlechtických přehmatův. V příčině víry přál novotám; nelíbila se mu obojetnost a nedůslednost českého utrakvismu. Při tom všem byl značně žárlivý na Paška z Vratu. A tak z osobních příčin pocházely v Praze zmatky nemalé. Pašek se celkem svým hlučným a smělym vystupováním zamlouval lidu lépe než Hlavsa; z té příčiny zápasil o prvenství nad Prahou s větším štěstím než jeho sok.*)

Za smutné doby po smrti Vladislava II. měli konšelé a mezi nimi zvláště purkmistři moc velikou. Města, nemající dostatečné podpory se strany krále, bránila se proti šlechtě na svou pěst. Ve svých radách viděla hlavní záštitu proti nebezpečnostem; jejich konšelé výhradně rozhodovali o způsobu boje. Praha sama tvořila tehdy svéráznou republiku demokratickou. Kdo zvolen do rady,

*) Bartošova kronika, 22. Denis: Konec samostatnosti české, 280.

ten výlučně rozhodoval o městské politice i o proudech náboženských. Bylo tedy v příčině náboženství věcí velice důležitou, kdo obdrží v městské správě vrch, zda Pašek či Hlavsa. Pašek vedl konservativce Hlavsa byl vůdcem novotářů. Vše se točilo kolem těchto dvou soků. Stačilo jen o některém občanu říci, že jest Paškův nebo Hlavcův, a již se vědělo, k jakému vyznání se hlásí. Zápas dvou těchto mužův a jejich zásad náboženských se nejlítěji rozvinul od r. 1522. Tehdy ku konci března přijel mladistvý král Ludvík do Prahy (sedm let po smrti otce Vladislava II.). Bylo mu necelých šestnáct let! Dne 9. května vykonal slavnou přísahu královskou. Na to (1. června) byla korunována i manželka králova Marie. Při této příležitosti pasoval král na rytíře primasa Paška z Vratu a Jana Hlavsu, který byl tehdejší hofrychtěrem. Chtěl tak prokázati čest předním dvěma mužům z měšťanstva Pražského.*) Tehdy také asi dán úřad hofrychtěřský Paškovi. Téhož roku jednáno pilně i o potřebách náboženských. Ustanovení duchovenstva proti pikhartům a protestantům z r. 1521 minula se s účinkem.

Kališné duchovenstvo si právem stýskalo, že mu pánové a rytíři strany pod obojí neposkytují dostatečné pomoci proti novotářství; vždyť byla šlechta nyní proniknuta až příliš novým kvasem. Nad to sama konsistoř byla v smýšlení náboženském rozdělena. Administrator mistr Václav Šišmánek byl ovšem smýšlení konservativního. Nesměl však nic počínati bez dorozumění s oněmi čtyřmi členy, které mu stavové r. 1520 do konsistoře

*) Tomek: Dějepis Prahy X, 500, 502. Hofrychtěř měl rozsáhlou moc, neboť byl spolu s královským podkomořím vykonavatelem práv královských nad městy.

přidali. A z těchto čtyř členů byl milovníkem starých řádů pouze mistr *Vavřinec z Třeboně*, farář Betlemský. Za to mistr *Václav Svině* a mistr *Kulata z Přeštic* byli odpůrci konservativních konsistorianů; farář Týnský Jan Poduška zemřel již 13. září 1520.

Bylo to velikým nebezpečenstvím pro církev kališnou, že již nyní sami její vrchní správcové tíhli k novotářství.

Uvažováno tedy znovu, že nejlepším prostředkem záchranným proti novotářství bylo by úzké spojení kališníků s církví katolickou. Kališníci doufali, že se tak na základě kompaktat může státi. Tehdy se nacházel při dvoře krále Ludvíka biskup Vácovský *Ladislav Salkán*, který počal o tom jednati vážně se Šišmánkem, Václavem z Třeboně a s několika pražskými faráři; rokování se účastnili i praelátové kapituly Pražské, pan *Zdeněk Lev z Rožmitála*, přední člen panstva katolického, ba i sám král. Jednání bylo zatím důvěrné, ale přece se o něm dověděla širší veřejnost. A tu hned stoupenci novot rozepisovali poplašné cedule, že se kališné kněžstvo chce ve všem srovnati s katolictvím kromě kalicha, že žádá všetečně (!) o arcibiskupa bez svolení stavů, že se odvážílo nazvati před králem katolickou církev svatou. *) O těchto zprávách se dověděl sám Luther, který byl tehdaž ve Vittenberce. Rozumí se samo sebou, že se odhodlal hned sjednovací akci zmařiti. Dne 15. července napsal všem třem stavům list, v němž jim pochleboval, že si v Němcích dobyli slavného jména; nechť prý všelikému sjednocení s Římem odpírají a svatou památku Husovu

*) Staří letopisové, 453. Tomek: Dějepis města Prahy X, 505.

a Jeronymovu v úctě mají. *) Tak psal muž, který věrouku Husovu a Jeronymovu z velké části porušoval. Stavové ovšem měli velikou radost; všímali si víc pochlebné formy listu Lutherova, než jádra jeho domluv. Psaní Lutherovo bylo jistě jednou z neposledních příčin, že se na ten čas vyjednávání o spojení s církví nezdařilo.

Zasazený konservativcům ještě rány další. Až do této doby byl nejvyšším purkrabím katolík Lev z Rožmitála. Leč 3. března r. 1523 jeho úřad zaujal pan *Jan z Vartenberka*, který přál protestantismu. Úřad hofrychtéřský přešel z rukou Paška z Vratu na Jana Hlavsu. Když 14. března král obnovoval městskou radu, pominul Paška a učinil primasem čili prvním purkmistrem též Jana Hlavsu. **) Hlavsa tedy nabyl nyní moci veliké. Král bohužel nevěděl, jakou velikou posilu přinese jeho volba úředníku lutherské věci.

Již 16. března na velikou škodu odjížděl zpět do Uher. Biskup Vácovský Salkan odjížděl z Čech zároveň s králem, ale chtěl se před odjezdem přece postarati o to, aby započaté jednání o spojení s Římem dospělo k šťastnému výsledku. Myslil tedy, že nejlépe učiní, vloží-li tuto důležitou záležitost do rukou předního šlechtice a náčelníka Pražských měst. Leč volba jeho byla přirozeně neblahá; vždyť pan Jan z Vartenberka a Hlavsa byli příznivci nauky Lutherovy, a tak jeho péče zůstala bez výsledku. Není třeba diviti se omylu biskupovu. Vždyť nejen nyní, ale i v pozdějších časech čeští lutherané se hlásili na oko ke straně pod obojí; přívrženci Lutherovi z po-

*) M. Procházka: Dvoustoletý zápas, 205.

**) Tomek: Dějepis města Prahy X, 517, 519. Staří letopisové 454, 455.

čátku jméno „lutherianů“ pokládali docela za urážku;*) upřímné to ovšem nebylo a přivádělo to ve zmatek mnohé.

Protestanté byli chytří; *chtěli užívatí všech výhod, všech práv církve kališné na její vlastní záhubu*; kdyby se byli veřejně od kališné církve odtrhli, byl by jejich postup zákony zemskými značně stížen. Chtěli tedy pracovati pohodlně, bez mučednictví.

Nyní nastaly konservativním kněžím zlé časy. Hned po odjezdu Ludvíkově se potýkali konservativní kněží s novotářskými hanlivými kázáními. Proto král nepochybně ještě za svého pobytu na Moravě rozkázal, aby se sjeli kněží i stavové do Prahy k urovnání nesnází. Sešlo se tudíž do Prahy mnoho kněží, pánů, rytířů i městských poslů; shromáždění počalo v dubnu rokovati na radnici Staroměstské za předsednictví nejvyššího purkrabí Jana z Vartenberka. Konservativci si stěžovali, že se zlehčuje druhou stranou svátost těla a krve Kristovy. Lutherští odpovídali diplomaticky, že věří, jak zákon Boží ukazuje a svědčí: totiž že jest ve svátosti tělo a krev Kristova pod způsobou chleba a vína. Jinak prý věriti nemíní, jsouce ochotni napravit se, jestliže by nějaký blud drželi. Dodávali, že by mohli mluvit o některých bludech samých konservativců; nehodlají však působiti poboršení.

Jan z Vartenberka nevybízel lutherských, aby se ve všem určitěji vyjádřili; chtěl novotáře krýti, ale tak, aby si proti sobě nepohoršil krále, který vyhledával přízně papežské již pro stálé nebezpečení hrozící se strany Turkův. Proto se stejně smýšlejícími řediteli schůze hleděl spory jakž takž

*) Winter: Život církevní, 78.

aspoň na čas ututlati, aby se přítomní konservativci nehoršili příliš. A tak se stalo 26. dubna povšechné srovnání; prý nevole a nesnáz o některé věci vznikla mezi obojí stranou jen z nedorozumění (!); nechť to tedy pustí obě strany mimo sebe, lásku k sobě zachovají a nechť zachovávají pokoj v činech i v řeči; přikázáno, aby budoucně nikdo nemluvil o svátostech potupně a aby nechali všeho vyměřování o svátosti těla a krve Kristovy, přestávající na prostých slovech Božího zákona. Kdo chce někoho z bludařství vinit, ať tak nečiní na kázání nebo jiným veřejným způsobem ale nechť se s tím obrátí na Pražské konšely (!); těm se ukládá od stavů světských i duchovních, aby trestali takové provinilce, kteří by proti hořejšímu usnešení jednali.*)

Ale usnešení sjezdu se dalo všelijak vykládati; bylo příznivější novotářům než starokališníkům. Právě lutherští o sobě problašovali, že jednají dle „prostých slov zákona Božího,“ zavrhující všelikou zevnější úctu k velebné svátosti. Kdyby byli chtěli ředitelé shromáždění hájiti kališnou víru, byli by mimo Písmo doporučili i tradici.

A jak dopadne soud konšelů proti svárlivým kněžím? Jistě vždy ve prospěch lutherských, poněvadž primasem Pražské obce byl Hlavsa. Že rozhodující osobnosti chtěli použiti příznivého okamžiku k posílení lutherstva, to se ještě zřejměji ukázalo v jiné příčině. V shromáždění se též rokovalo o změnu v kališné konsistoři. Poněvadž administrator Šišmánek zklamal značně naděje novotářů, kteří mu nejvyšší úřad v konsistoři r. 1520 svěřili, chtěli tito mti administratora rozhodněj-

*) Staří letopisové, 456. Tomek: Dějepis města Prahy, X, 521, 522. Winter: Život církevní, 75.

šího, příznivějšího novotám; považovali za vhodného kandidáta výmluvného kazatele kutnohorského mistra *Duchka z Českého Brodu*; avšak Duchek právě v tyto dny zemřel, čímž ze změny sešlo. Leč přátelé novot provedli aspoň jinou změnu. Uvedli novotářského *kněze Martinka* za faráře do Betlema místo mistra Vavřince Třeboňského, který byl oporou Šišmánkovou. Stavové provedli změnu bez ohledu na privileje university, jíž náleželo podací právo Betlemské kaple. *)

Stavové se v Martinkovi nezklamali. Ten počal zaváděti tak pronikavé novoty, že ho staroutrakvisté nazývali „proboštem pikartské roty.“ **) Místo mše zavedl (prý „podle starých křesťanů“) jednoduchý obřad bez latinského zpěvu bez konfiteor, bez kollekt. Přistoupil v kněžském rouchu k oltáři, učinil „exhortací nábožnou.“ Pak věřící zpívali zbožné písně; když dopěli, modlil se Martinek českou řečí, aby Bůh dary obětní proměnil. Pomodlil se Otčenáš, pronesl slova přepodstatnění a pak hned bez pozdvihování „i jiných všech potomních věcí“ podával přítomným laikům. Na to se ještě pomodlil a „tím dokonal tu mši.“ Při té mši bývalo velké množství lidu; i katolíci sem při té příležitosti přicházeli. „A ti mnozí obojího pohlaví, poslouchající a dívající se tomu, přinuceni byli plakati, to sobě oblibující;“ tak připomíná Bartoš Písař. ***) Protivníci novot zvali tento obřad „mší švábskou,“ poněvadž se podobným způsobem odstraňovala mše sv. i v Německu. †)

*) Tomek: Dějepis m. P., X, 523.

**) Winter: Život církevní, 75.

***) Bartošova Kronika Pražská, 199.

†) Také tomu obřadu říkali »mše saracenská«. Bartošova kronika, 104.

Martinek pilně dbal, aby co nejvíce lidí pro novoty získal. Lákal již přede dnem lidi do Betlema, učil je tam a všecky zpovídal. Nutkal lidi, aby se mu zapsali k nové víře; kdo ho neuposlechl, tomu se prý mstil. *)

V témž asi čase pod ochranou Hlavsovou zaváděl novoty německý mnich *Michal*. Byl to mnich řádu sv. Augustina, učený doktor, který od svých představených z říše byl poslán ještě s jedním spolubratrem do augustinského kláštera u sv. Tomáše na Malé Straně. Klášter tento byl hlavní baštou Malostranského katolictva. Proto nastalo nemalé pohoršení mezi mnichy, když počal Michal šířiti bez ostychu učení Lutherovo. Mnichové hleděli se Michala zbaviti, ale marná námaha; neporídili se svými stesky nic ani u hejtmana zemského, knížete Karla Minsterberka. Množství lidí navštěvovalo kázání kacířského mnicha; zvláště němečtí obyvatelé přidávali se k jeho novotám. Tím vším přibývalo Michalovi smělosti. Dne 24. května hanlivě kázal o papeži a kardinálech; tu se konečně odhodlali řeholníci vyobcovati Michala o své ujmě, tak že ho nepřipustili ani k společnému obědu. Na popud správců strany katolické byl výtržný mnich docela uvězněn na hradě Pražském. Ale Němci způsobili veliký pokřik a žádali Malostranského purkmistra, aby byl jejich krajan propuštěn; nebude-li jim vyhověno, udeří prý na klášter sv. Tomáše. Purkmistr se ulekl a po úradě s několika konšely Michala propustil. Z toho patrně, jak lutherství vítězně v Praze postupovalo, a co si všechno Němci směli dovoliti. Michal po svém propuštění přirozeně nebyl přijat zpět do kláštera sv. Tomáše, ale za

*) Winter: Život církevní, 75.

to našel útulek na Starém Městě při kostele sv. Kříže většího; sami osadníci mu poskytli byt. Nyní tedy kázal dále, rozmnožuje stále víc počet svých přívržencův. *) Konservativci se horšili velice, ale byli téměř bez moci.

Pravděpodobno, že mistr Ježíšek z Prahy, děkan fakulty artistské, bez rozpaků veřejně projevil nevoli nad novými poměry. Aspoň novotářští konšelé ustanovili ze svého středu několik členů za spoluředitele university, na jejichž rozkaz byl Ježíšek sesazen s děkanství a vyloučen z rady fakultní.

Leč nastaly konservativcům ještě horší chvíle. Dle usnešení konšelův a některých obecních starších povolání jsou na radnici 23. července mistr Matěj Korambus, někdejší kališný administrator, dále faráři: *Jakub Slovák* od sv. Jiljí, *Václav Šídlo* od sv. Mikuláše na Starém Městě a *Šimon* od sv. Haštala. Zde jim vyčítáno, že pozdvihují lidi k bouřkám, kážíce proti Martinkovi Betlemskému i jiným kněžím, vyučujícím zákonu Božímu „věrně“; činí tak prý ve srozumění s Římany světskými i duchovními. Proto jim rozkázáno, aby se téhož dne do západu slunce vystěhovali z města a nepobývali blíž tří mil od Prahy. Mnozí novotáři ještě usilovali, aby vypovězenci byli raději postínáni. **)

Vyhoštění kněží se odebrali ke konservativnímu děkanovi kutnohorskému Janu Bouchalovi a vnesli na krále stížnost pro křivdu, jež na nich spáchána.

Městští samovládci se tedy zbavili způsobem jednoduchým, ale zajisté násilným, právě těch, které pokládali za sloupy konservatismu. Hned

*) Tomek: Dějepis města Prahy, X, 523—4.

**) Bartošova kronika, 22, 23. Staří letopisové, 460.

druhého dne (24. července) v pátek svolala rada ostatní faráře a přikázala jim, „aby kázání postranních nechali, ale k lásce a ku pokoji lid vedli.“ *) Ovšem, že novotáři pokládali každé kázání za „postranní“, jímž starokališníci hájili svou víru; k lásce a pokoji konservativci měli vésti lid dle smyslu konšelů asi tím způsobem, že by trpěli bez hlesu matení lidu kališného. A přece ještě v tehdejší době bylo starokališníků daleko víc než novotářů. Většina musila býti tiše, ať řádila hrstka lutherských jakkoli. Byl to stav nepřirozený, neudržitelný. Lutherští mohli již předem počítati na důraznou odvetu, až správa Prahy přejde do rukou lidí konservativních.

Ještě před odchodem vypovězenců zemřel administrator Šišmánek. Lutherským se tak naskytla nová vhodná příležitost k utvrzení novotářství. K vůli novému osazení konsistorního úřadu shromáždil se sjezd strany pod obojí v kolleji Karlově v pondělí na den sv. Bartoloměje (24. srpna). Účastníků bylo veliké množství. Sjeli se páni, rytíři i poslové měst i kněžstvo. Sjezdu došly žaloby vypovězenců podané králi. Lutherští se poněkud zalekli, když četli žalobné listy; mrzelo je, že král o jejich výstřednostech jest zpraven. Hned se všelijak omlouvali a obhajovali všichni kněží i laikové, jichž se stížnosti týkaly. Rokováno též o nových náboženských proudech; jednání to dopadlo v neprospěch konservativců. Strana lutherská prosadila radikálnější prohlášení než na sjezdu v dubnu. Ustanoveno bezohledně, aby se nedržely „nálezky a kostelní způsoby“ proti zákou Božímu; nechť všichni drží „ustanovení Kristovo“, a co lidé ustanovili, to ať se lidem

*) Starí let, 460.

vrátí. Podrobněji vše přece jenom nevysvětlili, bojíce se zoufalého odporu; nad to chytře prohlásili, že se určitěji všechno ještě dojedná o svatém Václavu. *)

Osazení konsistoře kališné se též stalo dle pochuti novotářů. Jako roku 1520, tak i nyní zvoleni do dvanáctičlenné konsistoře čtyři administratoři, z nichž jeden měl býti předsedou, ostatní tři stálějšími jeho radami. Na tyto úřady povýšení mužové, kteří byli buď zcela nebo aspoň z velké části oddáni novotám. Prvním administrátorem zvolen *Havel Cahera*. Snad nikdy nebyl svěřen v Čechách vyšší úřad duchovenský člověku tak prohnanému, sobeckému a obojetnému, jako byl muž tento. Byl to člověk schopný všeho padoušství, ctižádostivý, panovačný a mstivý. Jeho zvrhlého charakteru nebájí spisovatel žádný.

Havel Cahera byl rodem z Žatce. Byl mistrem učení Pražského od r. 1518, vynikaje učeností a obratností. Toho roku byl též knězem v Lounech, později se stal farářem v Litoměřicích. Otcem měl chudého řezníka; byl postavy malé, neúhledné. V Litoměřicích způsobil sváry mezi měšťany, až musil z města prchnouti. Šel odtud do Vittenberka seznámit se s učením Lutherovým. Pobyl tam čtvrt léta a získal si důvěry samého Luthera; sliboval svému příznivci, že bude jeho nauku v Čechách šířiti.

Dle jeho návodu Luther dal vytisknouti otevřený list k Pražanům, jak si mají ustanovovati a voliti kněze beze všeho biskupského svěcení. Vrátil se do Čech jako smělý šířitel Lutherova učení; svou úlisností získal si náklonnosti mužů, kteří přítomné shromáždění řídili. Již proto mu

*) Staří let., 464. Tomek: Dějepis m. Prahy, X, 526.

byla veliká přízeň věnována, že byl důvěrníkem Lutherovým a že přinesl do Prahy sám povzbuzující Lutherův list. Proto mu bez dlouhých rozpaků svěřeno první místo v konsistoři a farářství Týnského kostela. Lutherští ještě nevěděli, jak vrtkavého člověka nejvyšším duchovenským úřadem obmyslili. Vedle Cahery zvoleni za administratory: *Jan Kulata z Přestic*, mistr učení Pražského, *Jindřich*, farář Lounský, a *Jan*, farář z Českého Brodu.

Mezi ostatními osmi členy konsistoře byl též Martinek, farář Betlemský. Druhého dne ve čtvrtek uveden byl Havel Cahera slavně do kostela Týnského, za průvodu konšelů, mistrů i četného duchovenstva, při čemž slavnostně vyzváněno. *) Co by byl řekl Rokycana, kdyby býval spatřil, jakého má nástupce? Jeden jeho protivník ho přirovnává duchem k pohanskému Klodiovi a mravy k samému římskému sobeckému spiklenci Katilinovi. Děkan fakulty artistské napsal, že péry a peřím tohoto „kohouta“ byly úklady a úskoky. **) (Havel jest přeměna latinského slova Gallus = kohout.) Cahera, aby se straně vládnoucí zavděčil, mluvil o církvi co nejpotupněji, jakoby chtěl Římskou stolicí „vyvrátiti a rozsápati.“ Neustále vybízel lid s kazatelnou, aby se „za slavného doktora Martina Luthera Vittenberského“ modlil. Nazýval jej mužem svatým; skrze něho prý Pán Bůh mnoho dobrého učinil, osvítiv okolním národům „pravdu zákona Svého“. ***)

Pronásledoval ve spojení s Hlavsou kněze konservativní vší mocí. Kněží odpadávali v značném počtu od staroutraktivismu; „někteří do Pikartů,

*) Staří let, 461. Tomek: Dějepis m. P., X, 527.

**) Denis-Vančura: Konec samostatnosti české, 371.

***) Bartošova kronika, 31.

někteří do Lutra vlezli, zženili se pro moc jeho nespravedlivú,“ jak praví kněz Rosa. *)

Staré ceremonie rušeny bezohledně; Cahera našel při svém díle v Martinkovi Betlemském pomocníka nejhorlivějšího. Novotáři se domnívali, že takto očišťují a v život uvádějí „evangelickou pravdu,“ čili že reformují. Ale že takovouto „reformací“ se ještě nijak nereformovaly mravy, to každý nahlédne. Rušeno bylo to, co mravní dokonalosti nikterak nepřekáželo; naopak kališné obřady, pokud byly z katolické církve přejaty, sloužily jen ke zvýšení ducha pobožného. Při rušení starých obřadů na očistu mravní zapomínáno; *zdokonaľovala se vášeň jizlivosti, násilí a pýchy* a za to ustupovala křesťanská pokora a láska. Neblahý zmatek náboženský se šířil stále více, poněvadž více a pilněji dbáno rušení řádů starých, než jednotného postupu v novotách. Lid byl pleten ve svých náboženských názorech naukami nejrozdílnějšími; vždyť prý „tři kněží nebyli, aby spolu při víře a obyčejích křesťanských se srovnávali.“ Prý to byl hotový babylonský zmatek. **) Ač bylo na sněmu téhož roku usnešeno, že se kněží na kázání haněti nemají, ozývala se s kazatelen slova svárlivá dále a lid ani nevěděl, komu má věřit. Takové zmatky, které sami duchovní pastýři tropí, подрývají vždy autoritu náboženství vůbec, vedou naposled k náboženské lhostejnosti lidu. Rozumí se samo sebou, že kněžím novotářským bylo snáze tepati stranu protivnou než konservativním, kteří byli nyní bez ochrany. Ani katolíci se nevzchopili k důraznějšímu odporu.

Dle stesků kališných odvažovali se kázati

*) Z Winter: Život církevní, 74.

**) Tak píše Písecký. Z. Winter: Život církevní, 75.

v kostelích i laikové; církevní svěcení pozbývalo úcty. Svěcení kněží jest prý zbytečné. Prý „kněží bez toho býti mohou, neb volení a ne mazání kněze činí.“ V některých chrámech zrušena zbožná processí, a kdykoli kališníci přece s knězem pobožný průvod uspořádali, bylo jim snáseti mnoho lutherských pošklebkův. V některých kostelích se o velikorocích ani nestavěly hroby, Svátost oltářní se nevystavovala, kříže se z missálů vyřezávaly nebo vymazávaly. Mše svatá prý není žádnou obětí. Večeře Páně jest jen chlebem posvátným; „a že to víc nemá moci než dotud, dokavadž ti nepřijmou, kteříž posluhování žádají, a dále nic.“ Bůh prý v monstranci není, jsa na pravici Boha Otce v nebesích; proto se nemá svátosti křesťan klaněti. O velebné svátosti vůbec vyslovovány řeči velice rouhavé, pošklebné. Když se někdo zmínil o vystavování těla Kristova, již se ozval pošklebek: „Hle, již jsou nám drahého Ježíše skryli! Komuž se budeme modliti?“ O jizlivějších ještě urážkách raději pomlčíme. Oltáře nazývány potupně veřtaty a ohništi.*) A takové výsměchy a narážky měly snad vésti k nějakému mravnímu zdokonalení? Laikové nezůstávali v hádkách za kněžími nijak pozadu a šířili zmatek o závod k nepopsání. Sám lutherský Bartoš praví o světských lidech, že „bezpotřebně o víru se mnohokrát hádali, zbytečně i všetečně; ne pro vzdělání, ale na protivenství, v místech nepřiležitých, jakožto v krčmách, po ulicích lidé směsiční a nevážní to činili; o věcech kostelních s přimíšením slov rouhavých někteří také mluvili, nemajíce v tom žádné vážnosti ani roz-

*) Bartošova kronika, 93, 94. Winter: Život církevní, 75, 76.

šafnosti ani míry, než aby jedni druhým protivenství činili a ve sváry toliko se dávali.“*)

Na př. jakýsi Opršal, když spatřil processí, volal, že prý jdou Týnští s Bohem na procházku, a počal prozpěvovati: „Věřmež v Boha jednoho, toť křesťanská víra; Hus jeď svou mater!“ Pak také počal honiti na potupu průvodu vepře, vyslovuje se velice rouhavě o velebné Svátosti.

Když šlo processí od sv. Valentina, přišel na Šítkovy mlýny do šlejfirny nožíř Petr Hlásný a počal šlejfiře popouzeti: „Tak již-li jste se se svým Bohem nanosili po ulicích, ježto byste toho měli nechat, aby stál na svém místě; a jest množství zábytcův po ulicích, a máte dva (!) Bohy, jednoho na nebi a druhého v monstranci“; prý ten Bůh v monstranci nemůže choditi, tak že Ho sami musí nésti zpět do kostela. Jeden šlejfiř roztrpčeně vyčítal jizlivci, že má nešlechtná, rouhavá ústa. Jiný se ptal vyzývavého mluvky, zda věří, že jest v svátosti tělo Kristovo. Petr Hlásný odpovídal, že jsou způsoby chleba a vína svátost, ale přítomnost těla Božího zde není.

Nožíř z Malé Strany Oudřej posmíval se v jednom krámu staroměstském mši svaté: „Vždycky mší a nikda nezamší.**“) Podobné a horší ještě ústěpky musili slýchati staroutrakvisté od lutherských.

Novotářská strana se snažila za tepla mnohé novoty novými zákony utvrditi. Ve srozumění s nepřítomným králem Ludvíkem obeslán v lednu r. 1524] sněm strany podobojí. Sněm se sešel v Praze v Karlově kolleji v pátek před bromnicemi. Sešli se zase pánové, rytíři, poslové a kněž-

*) Bartošova kronika, 87.

**) Winter: Život církevní, 76, 77.

stvo z Čech a z Moravy; přítomen byl zemský hejtman kníže Karel Minsterberský, aby o jednání podal Ludvíkovi zprávu. Počalo rokování „pro řád a srovnání mnohých rozdílův při víře, kteříž těch časův mezi kněžstvem i lidem jsou se sběhli a povstali.“ *)

Působením Hlavsy, Cahery a jejich stoupenců ujednány artikule ve smyslu příznivém novotářství. Artikule tyto byly zřetelnější, než za sjezdu předešlého, ale sestaveny byly přece jen ve formě opatrné, aby se konservativci nebouřili příliš. Články zredigoval a k stvrzení předložil sám Cahera.

V artikulech Caherou sestavených čteme: „Poněvadž lid křesťanský v jednotu víry Kristovy nemůž uveden býti než skrze čisté slovo zákona a čtení Kristova, potřebí jest,“ aby ku kázání slova Božího „takoví služebníci hledáni a vyvolováni byli, kteříž by to slovo Kristovo v pravém jeho smyslu kázali a učili.“ „Čistým slovem zákona a učení Kristova“ myslil ovšem Cahera učení Lutherovo. Také napsáno: „Co se doktorův svatých a jiných písem lidských dotýče, ta, kterážkoli gruntu jistého v zákoně Božím a jistého založení nemají, ať jsou zanechána; než kteráž by se jich písma s zákonem Božím a apoštolským učením srovnávala, ta se dopouštějí, k tomu i kázání mistra Jana Husi, Rokycany i jiných, *pokudž by se s zákonem Božím srovnávali.*“ **) Tímto rozhodnutím učiněn silný útok proti starokališníkům.

Utrakvisté měli zajisté spisy svatých otců a vůbec tradici církevní až na několik nešťastných výjimek u veliké vážnosti. Jistě že jednali daleko

*) Bartošova kronika, 23, 24. Staří letopisové, 464.

**) Bartošova kronika, 24, 26.

rozuměji než lutherští, kterým byly Lutherovy převrácené výklady Písma milejší, než krásné výklady svatých mužů prvních století po Kristu. Svatí doktorové církevní přece byli době svatých skladatelů Písma svatého bližší než Luther; někteří z nich byli dokonce *přímými žáky svatých apoštolů*. Tací spisovatelé tedy zajisté mohli lépe rozuměti původnímu učení Kristovu než Luther, který žil víc než tisíc let po nich. Práním patriarchy Jakoba jistě lépe rozuměli jeho synové, než jeho pravnukové.

A nyní čeští novotáři větší váhu kladli na to „slovo Boží“, které jim předkládal Luther, než na nefalšované výklady, jaké nalézali ve spisech mužů svatých, době apoštolské tolik blízkých. Což pak svatí doktorové chtěli učit něčemu jinému než zákonu Božímu? Zdaž jim mohl Cahera dokázati, že do učení Kristova vplétali lehkomyslně lidské výmysly? Jistě se starali o neporušenost Božské nauky daleko svědomitěji a upřímněji než svévolný a samolibý Luther; celý jejich život byl vzorným následováním evangelia. Luther učil mnohým věcem, které byly v křiklavém odporu s některými místy v Písmu svatém; učil rozhodně mnohým zásadám, které „jistého založení“ v zákoně Božím neměly. Stačí srovnati jen některé spisy Lutherovy a jen něco ze svatých otců s Písmem a hned lze poznati, kdo se blíží více duchu evangelia: zda svatí otcové, či Luther. Byla to tedy veliká urážka svatých otců, jestliže jejich výklad nauky křesťanské byl pokládán lutherskými za méně cenný, než výklad Lutherův. Cahera učinil tak silný útok na učení kališné i katolické.

Nauka starokališná ještě otevřeněji byla napadena prohlášením Caherovým, dle něhož ani

Husovu a Rokycanovu učení nemělo býti ve všem věřeno. Hus i Rokycana byli kacíři, toť nesporno. Leč přece jenom nauky těchto dvou mužů souhlasily s Písmem víc, než učení Lutherovo. A teď najednou kališníci měli věřiti Lutherovi víc než Husovi a Rokycanovi!

V artikulech psáno dále: „Po křtu, bylo-li by děťátko způsobné a rodičové s kmotry žádali by toho, aby svátostí těla a krve Páně děťátku poslouženo bylo, muž jemu podáno býti, avšak s rozvážením kněžským spasitedlným.“ *)

Kališníci podávali svátost zcela bezpotřebně i nemluvňatům; ač jim to katolíci zrazovali, přece se tohoto zvyku drželi houževnatě. Z prohlášení Caherova vychází na jevo, že takový zvyk nemá býti považován za nutný; Cahera však tak nenapsal k vůli katolické církvi, ale proto, že sami protestanté tento obřad v Čechách rušili. Jestliže tedy neustoupili kališníci v této příčině katolické církvi, měli své mínění změnit k vůli protestantům. Jen „s rozvážením kněžským spasitedlným“ bylo nyní dovoleno dítkám podati svátost. Rozumí se samo sebou, že kněží novotářští se odhodlají nyní k takovému obřadu jen v případě krajní nutnosti. Tak mělo býti zvolna zrušeno to, co Rokycana hájil přímo vášnivě.

Také prý „mše svatá, poněvadž nic jiného (!) není, než hodné těla a krve Pána Krista požívání ku pojištění víry naší a na památku umučení a všech dobrodiní jeho, tak podle smyslu a ustanovení Pána Krista držána býti má“. **)

Cahera tedy mši svatou nepokládal za oběť, odporuje tak kališníkům i katolíkům. Napsal též,

*) Bartošova kronika, 27.

**) Bartošova knihovna, 27, 28.

že „některé prozy“ (snad církevní sekvence a trakty) se mají čísti potud, pokud by se „s zákonem Božím srovnávaly“. Odstranil i pozdvihování. Tak zase v lehkou váhu uvedeny některé mešní zvyky kališné i katolické.

„Co se vystavování těla Pána Krista dotýče, kdež by koli kněz a lidé obvykli aneb obvyknouti, aby vystavováno nebylo, chtěli, *ti aby hanění a potupování nebyli*; a kdež by pak lid po tom stál, ti též aby od toho *kvapně* nebyli utiskováni, dokudž by čtením Kristovým povlovně v lásce z toho *nebyli vyvedeni*.“

Smysl tohoto artikulu byl tedy ten, že se má vystavování svátosti zvolna a opatrně rušiti a že se nemá činiti příkoří nikomu, kdokoli by zvyk ten rušil. Nový řád tedy čelil proti zvyku kališnému i katolickému.

„Ceremonie a všechny svěceniny, poněvadž lakomství, bludův, pověr, pohoršení, nepokojův a nade všecko jména Božího zlehčování (!) příčina jsou, ty slovem Božím rozšafně, pokojně a v lásce umenšovány býti mají.“ Tak zase provoláno heslo proti obyčejům kališným, z katolické církve převzatým.

„Jiné svátosti, kterak řízeny i přijímány by býti měly, administratorovi s radou jeho náležeti bude, aby podlé zákona Božího se dalo.“ Vědělo se již ovšem napřed, že novotářský administrator rozhodne vždy ve prospěch lutherských. Jemu svěřena ještě širší moc. Prý se nemají kněží pro odchylné názory vzájemně tupiti; mají však své spory „na administratora a radu jeho vznésti, a on s radou svou má je o to slyšeti a podlé zákona Božího spravedlivě rozeznaje, upokojiti.“ *)

*) Bartošova kronika, 27, 29.

Které straně dá za pravdu administrator lutherský? Cahera podával některé návrhy ještě radikálnější; chtěl ku př., aby bylo dovoleno kněžím ženiti se. Ale tento návrh byl přece jen zamítnut. Ženěním kněží by se bývalo v Čechách reformě mravů jistě tak málo prospělo jako v Němcích. Takovou „reformu“ by ovšem dovedl provést každý kněz beze všeho zvláštního sebezáporu.

Znovu stvrzeno, že se mimo jiné svátky má světití též den mistra Jana Husa; děla se tím pochybná, ale diplomatická poklona starokališníkům. Hus měl býti uznáván za svatého, ale jeho učení bylo v témž sněmu prohlášeno nepřímou za částečně pochybené.

Dle artikulů měl i na dále státi v čele duchovenstva administrator s konsistoří. Úřad děkanů, dozírajících na kněžstvo v příslušných obvodech, potrvá i budoucně. Bez stvrzení administratora a konsistoře nesmí žádný kněz býti dosazen ke kostelu ani své působíště opustiti a jinam se odebrati. Úřad kněžský se má svěřovati jen takým lidem, kteří jsou řádných mravů a nepostrádají potřebných vědomostí; to vyzkoumá administrator se svou radou. Jen že tehdy byl učený a mravný kandidát v Čechách bílou vranou. Tedy příslušné prohlášení platilo jen na papíře.

Na sjezdech kališných v XV. století pracováno, aby uprázdněná stolice arcibiskupská byla co nejdříve znovu obsazena řádným biskupem římského svěcení. Nyní však o tom ředitelé schůze chytře mlčeli; takového přání z přirozených příčin nevyslovili, poněvadž by pak nastala lehce reakce. Neprohlásili také nic o nutnosti římského svěcení na kněžství; měli totiž před očima příklad lutherských v Německu, kteří popírali potřebu takového

svěcení. O postech kališných se též články nezmiňovaly.

Dle přání Havla Cahery upuštěno od volby čtyř administratorů; Cahera pracoval tak pro zvýšení svého vlivu. Sjezd tedy jmenoval předsedou konsistoře jeho jediného. *)

Takový byl výsledek hromničního sjezdu; ze všech usnešení jde na jevo, že se měla prováděti nenáhlá, ale pronikavá proměna řádu kališných v řádu lutherské. Jest významno, že slíbená na sjezdu ochrana kněžím „slovo Boží“ věrně kázáním, totiž lutherským. **)

Novotáři byli velice chytří; z církve kališné ani nyní nevystoupili, chtějíce užiti organisace a vůbec všech výhod církve husitské na zkázu jejich vlastních zásad. Vtírali se do instituce, která byla zřízena ke zcela jinému účelu, než jaký sami měli v plánu. Byl to manévr sice velmi obratný, ale nikoli poctivý. Čeští bratři si vedli ode dávna o mnoho poctivěji v této příčině; utvořivše si nauku v mnohých člancích nauce kališné odpornou, seskupili se zcela důsledně i formálně v novou společnost. Nevcházeli do tvrzí cizích, aby obrance těchto tvrzí zrazovali. Leč lutherským byl vítán každý prostředek, jímž by fysicky zmohutněli. Napadá nám při tom na mysl povaha kukaččina mláděte, které se nechá v cizím hnízdě od cizího ptáka krmiti a pak jeho život ohrožuje.

Lutherští ani jinak nerespektovali práv cizích; davše hned novotářské artikule vytisknouti, předložili je národu jako zákon, nečekajíce, až je král schválí. Věděli bezpochyby, že by článků těch král

*) Tomek: Dějepis m. Prahy, 538.

**) Bartošova kronika, 27.

sám nikdy nestvrdil. Také se jim královského stvrzení nedostalo. *)

Jen rozháraným poměrům sociálním a politickým měli lutherští co děkovati, že se jim podařilo na čas hráti prim; nejen na venkově, ale i v Praze samé byla dosud valná většina občanstva konservativní.

Sílu konservatismu nedovedly náhle ochromiti ani články posledního sjezdu. Lid kališný se bouřil, když viděl, jací samozvaní správcové mají rozhodovati o záležitostech jeho víry; konservativní kněží netajili též nijak svého hněvu nad články posledního sjezdu.

Strana novotářská byla opojena svým zdánlivým triumfem a počala staré řády převraceti se zaslepeným chvatem.

Stoupenci novot tupili kališné obřady, majíce je za nálezky lidské, ve svých výkladech Písma se stále víc uchýlovali od obecnějších názorů; **) zapomínali ve svém opojení, že budova jejich velikášství posud stojí na písku. Násilné a náhlé převraty vždy se těžko pevně zakoření. To se ukázalo i nyní. Již málo dní po sjezdu vzkypěl hněv kollaturníků sv. Štěpána na Novém Městě. Tamější farář *Václav Počátek* „reformoval“ horlivě ve smyslu lutherském. Nechtěl vystavovati tělo Páně v monstranci k veřejnému uctění, nedbaje nic přání svých osadníkův a kázal pohoršlivě. Jednal ovšem velmi neobezřetně, neboť dle artikulů měl přece na přání osadníků Svátost vystavovati. Proto po kázání na sv. Matěje šli

*) Dle svědectví biskupa Krckého zakázal král zachovávání oněch artikulů výslovně. Tomek: Dějepis m. Prahy X, 538.

**) Srv. Tomek: Dějepis m. P., 539.

osadníci na faru a protestovali proti jeho novotám. Ozývaly se též prudké řeči proti královským úředníkům i jiným mužům, kteří Václava Počátka chránili. Nejvíce se pro novoty bouřili řezníci. Tři dni na to svolána schůze, v níž jednali někteří obecní starší a starší cechův o utišení pohnutých myslí.*)

Dny vlády Hlavsovy již byly spočteny. Většina obyvatelstva Pražského, urážená ve svých náboženských citech, se již 14. března přičinila o pád lutherské nadvlády. Tím se však náboženské spory ani v nejmenším neutišily.

*) Staří Letopisové 465. Tomek : Dějepis m. Prahy, X, 539.

OBSAH.

	Str.
Poznámka spisovatelova	5
I. Husité neodporovali Římu tak prudce jako protestanté	9
II. Protestantství a husitství zkvetlo na půdě rozdílné	20
III. Rozdílná náboženská činnost husitů a protestantů	29
IV. Proč se lutherství rychle v Čechách šířilo . . .	43
V. Povaha Lutherova pokusu o Čechy. Husité považují za štěstí přátelství Lutherovo	49
VI. První průkopníci lutheranismu v Čechách a na Moravě	61
VII. Vláda Jana Hlavy z Liboslavě	77

R. 1890. č. 1. **Časové obrázky.** Kreslí J. Ježek. 50 kr — č. 2. **Pro víru oteckou.** Dějepisný obraz. Napsal Alois Dostál. 30 kr. — č. 3. **Hlasatelé svobody.** Tři obrázky z naší doby. Napsal Boh. Brodský. Cena 50 kr. — č. 4. **Dobré vychování, základ štěstí.** Povídka ze života řemeslnického od M. Kamenáře. Cena 30 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1891. č. 1. **Hradištský zeman.** Napsal Al. Dostál 30 kr. — č. 2. **Nevěřící věřící.** Tři obrázky z naší doby. Napsal Boh. Brodský. 50 kr. — č. 3. **Nástin svobodného zednářství.** Dle pramenů vypsál V. Sladomel. 30 kr. — č. 4. **O náboženské lhostejnosti.** Napsal Jos. Pošmourný. 25 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1892. č. 1. **Jošt z Rosenberka a jeho doba.** Složil Fr. J. Hamršmíd. 40 kr. — č. 2. a) **Sichtárka.** Obraz ze života dělnického. — č. 2. b) **Bez stávky.** Dělnický obraz. Napsal Alois Dostál. 40 kr. — č. 3. **Z kraje Hradeckého.** K dějinám katol. reformace. Napsal P. J. Svoboda. 80 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1893. č. 1. **Hluchoněmá.** Obraz ze skutečnosti. Napsal A. Dostál. 30 kr. — č. 2. **Zázraky ve světle zdravého rozumu.** Napsal Jan Pauly. 45 kr. — č. 3. **Za viny předkův.** Dějepisná povídka. Napsal Al. Dostál. 35 kr. — č. 4. **Za vpádů Bedřichových.** Črty a obrázky historické. Napsal Fr. J. Košťál. 30 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1894. č. 1. **Průvodce katolika do Ameriky.** Napsal F. Novodvorský. 80 kr. — č. 2. **Dědův vychovanec.** Povídka od A. Dostála. **Pod štítem ochranným.** Dějepisný obraz od téhož. 30 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1895. č. 1. a) **Ve škole života.** Obraz z českého venkova od Aloisa Dostála. — č. 1. b) **U strýce.** Obraz novověký. Napsal Alois Dostál. 30 kr. — č. 2. a) **Život blahoslaveného Jana La Salle.** Dle vlastiny zpracoval Fr. Janda. — č. 2. b) **Jiná krev.** Obrázek. Napsal B. Brodský. 60 kr. — č. 3. Dostál, **Můj národ.** Ráz, **Zmařený život.** 40 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1896. č. 1. a) **Daniel O'Connell, osvoboditel Irska.** Příspěvek k jeho životopisu podává J. Ježek. — č. 1. b) **Pan poslanec.** Obrázek z naší doby. Napsal Boh. Brodský. Cena 60 kr. — č. 2. **Život bl. Jana Gabriela Perboyre,** kněze společnosti missionářů. Dle vlastiny zpracoval Fr. Janda. Cena 80 kr. — č. 3. Dostál, **Slavičí stezka na Křivoklátě.** 30 kr. Úplný ročník 1 zl.

R. 1897. č. 1. **Ze života sv. Vojtěcha.** Pověsti z luhů domácích a cizích sebral J. Ježek. Cena 24 kr. — č. 2. a 3. **Dle nadace.** Obrázek Aloisa Dostála. **Zmařené naděje.** Obrázek od Bohumila Brodského. Cena 72 kr. — č. 4. **Matky-vychovatelky.** Napsal J. Ježek. Cena 40 kr. — č. 5. a 6. **Bůh Stvořitel — Bůh Soudce.** Napsal P. Vavř. Wintera. **Z ovzduší doby.** Napsal Fr. Jiří Košťál. Cena 30 kr. Úplný ročník 1 zl.